

בעה"י

ספר

פאר יצחק

זה ספר תולדות אדם גדול בענקים, אור כהיר בשחקים, רבן
של כל ישראל בדורו, אלמים ורכבות הלכו לאורו, מרא
דרוין שר התורה, צדיק כביר קדוש ונורא, נודע לגאון
ותפארת בכל קצוי ארץ

כ"ק מרן רבנו יצחק אייזיק זצ"ל מוידטשוב

בעהמח"ס לקוטי תורה וש"ס מהרי"א עה"ת, פירוש מהרי"א
על כל המדרש רבא, ולקוטי מהרי"א על הילקוט שמעוני.

יצחק

פאר

נאסף ונלקט והובא לאור בפעם הא' ע"י איש חסיד וכו'
מוה"ר מיכאל בראווער איש ירושלים ע"ה.

ובפעם השני ע"י אלי' וריים נכד הרהגוה"צ מהרי"א אבדק"ק
סוואליאווא וראבדק"ק מונקאטש זצלה"ה

הועתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ד

אקדמות מילין

הא לך קדא חביב זה ספר תולדות אדם הנדול בענקים איש אלקים קדוש. דגול מדבבות קדושי עליון. ביוגרפיה שלימה. מכל קורותיו ומאורעותיו כ"ק הנוהיץ וכו' מוהר"ר יצחק אייזיק זצלה"ה מוידויטשוב אשר הרעיש תבל ומלואה באותותיו ומופתיו כמו ריח בן דוסיא בימיו החל משלשלת יחסו ומקור מחצבתו מכמה דורות שלפניו. לדתו וילדותו ימי עלופיו ושחרותו. נדודיו ונסיונותיו בכור העוני וסוף הכבוד כי בא ונתפרסם בכל קצויו תבל בהגלות נגלות שמו וזכרו האות נפש כל יהודי המאמין בה' ובעבריו. התנהגותו ותהלוכותיו מלא תהלות בדרך הקדוש שסלל לו ולכל הבאים בבית אהבת ויראת ה' בשיטה שלימה שהכל דושים ומדושים בה.

ובספר החביב הזה המכיל ל"ה פרקים ובכל פרק ופרק נמצאים ענינים חשובים בודדים ומרגליות טובות ממעשיו המיושרים ונפלאים הפלא ופלא וכמה הלכות גבורתניות בדרך עבודת ה' ושיחות יקרות של ת"ח ומפורשים פה מאמרים נחמדים מרבתי וחבריו ותלמידיו וא"ך התנהג בלימוד תורה"ק ובסדר עבודה זו תפלה וקיום המצות. אכילה ושינה בימי החול ושי"ק וי"ט מה שליקט וקיבץ במשך כמה שנים אחד משרדיו ותלמידיו ממקורות נאמנים ומסמכים ומה שענינו ראו בהסתובפו בצל קורתו וחיותיו איש מהיר במלאכתו כבוד הרה"ה וכו' מוהר"ר מיכאל בראווער ע"ה וכתב את הדברים בלשון צה ונקי ומחמת חבת הקדוש וטהר גברא רבא. גאון עצום בנגלה ובנסתר מופת הדור וכארו סבו חמו. כל הדוכרות שגדבסו ונמכרו בזמן קצר וקמתי אני בעיה להדבס את הדברים מהדיש ולחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל דברים כהוייתן בצורתן הראשונה ולא שיניתי מלשונו וסגנונו במאומה כי ראיתי שהחוכרת מעשי ידי אומן מובלא הוא ואם כי איני יכול להעיד בתור עד ראוי על כל הדברים המובאים בזה. אבל כמעט כל הדברים הנאמרים בזה זכתי לשמוע מכבוד אבותי היקרים והחסידים ז"ל שזכו הם ואבותיהם ואבות אבותיהם בין מצד אבי ובין מצד אמי נ"ע להתאבק בעפר הגלי הק' הריכס מוידויטשוב ה"ה רבנו הק' בעהמ"ה עטרת צבי ואחריו ר' יודא צבי בעהמ"ה עדה קדושים מראזדיל ואחריו כ' רבנו מהרי"א זצלה"ה והרבה זכיתי לקבל מרבתי הק' זצ"ל וידעתי כי כנים הדברים וידועים ביותר במקום מילדתי אצל רוב המונים כקטנים כגדולים שנהרו ונאספו לזידיטשוב להנות מאור זיו קדשם ומברכותיהם ובטוח אני שרבים מבני עמנו שיקראו מעל ספר הזה יתענגו על הדברים הנאמרים באמת ובצדק ייקחו מוסר ולקח טוב לדעת פרק בדרך החסידות באופן הישר ובלי עקלקלות ויוסיכו אהבת רעים ודבוק חבירים וירבו בשלום איש אל אחיו כאשר הזהיר על זה הרבה פעמים הרבי מוידויטשוב זצלה"ה את אנ"ש ויתרחקו מן המחלוקת והקטטות בכל מקומות מושבותיהם כאשר השפיע מרותו הכביר על תלמידיו עוד בהיים חיתו לחיות בחיי חברותא באהבה ואחזה ורעות עם כל אדם והוא שעמדה להסיד זידיטשיב שיהיו נוחים זצ"ל ולכל מפלנות וכתות היהודים והחסידים הישונים כדעיתיהם זמ"ז שהוא כלל גדול בתורה ובמעש"ם ויעמוד

ויעמוד לי זכות זה בהמיצותי סימורי מעשיותיו באלפי ישראל ורכבותיו שיתקוררו בקראם את הדברים ליראת ה' ועבודתו שאזכה גם אני גם יוציא יחי' למדת אהבת ישראל בלב ונפש המיצח וזכות הרבים יהא תלוי גם בכל אנשי חסד שהי' לי לעזרה במתן דמים סכומים גדולים בצוק העתים הללו שאוכל לנשות אל המלאכה זה. המוב יהי' בעוזי שאוכל לבצע זממי המוב ולנמור את ההרמסה בכי טוב אכיר.

ואליכם אשים אקרא! משכו וקחו לכם החוברת הזאת בבסף סלא ותתעננו על רב טוב הצפון בה ולכם תהי' צדקה גם בזה שתחזיקו במעשהכם משמחת ישראל בה יד נמשות בלי עיהר וצדקתכם תעמוד לעד ותזכו להון ועושר בביתכם ולכל מיני ברכות וישועות כחקות נפש העלובה המצפה לרחמי שמים

אלוי וריום

נכד הרהגוה"צ מהרי"א
אבדק"ק מוואליאווה
וראבדק"ק מונקאטש וצללה"ה

תולדות מרן הגה"ק מהרי"א מזידיטשוב

פרק ראשון.

זמן לידתו של רבינו. עדות דודו רבינו מהרצ"ה זצ"ל על
קדושת נשמתו. תולדה קצרה של אבותיו וקדושים:

(א) רבינו הקדוש ר' יצחק אייזיק זצ"ל האדמו"ר מזידיטשוב (בגליציה המזרחית) נולד בשנת תקס"ה, בן יחיד להוריו הרה"ק ר' ישכר בעריש זצ"ל, אחיו של רבנו הקדוש מוה"ר צבי הירש האדמו"ר הוקן מזידיטשוב, ואשתו הרבנית הצדיקת מרת עטיא זצ"ל. אחריו שהיו חסוכי בנים לגמרי עד אמצע שנותיהם.

קבלה ביד החסידים משמו של רבנו מהרצ"ה שאמר שבאחד הימים של חג הסוכות, שלחו לו מן השמים אל תוך סוכתו, נשמה עליונה גדולה וקדושה מאד, שלא היתר בזה העולם זה מאות בשנים, ואת הנשמה ההיא שלח אל אחיו הרה"ק ר' בעריש, ובאותו פרק נפקדה אשתו ותהר ותלד את רבינו מהרי"א זצ"ל.

עד כמה היתה קבלה זו מקובלת אצל כל בני משפחת רבינו תעיד העובדא. שכאשר נתגדל רבנו ואלפי חסידים התחילו לשקוד על דלתותיו, היה בעירו ת"ה וחסיד זקן אחד ושמו ר' מיכל ז"ל בן דודו הרה"ק ר' משה מסאמבור זצ"ל שלא נכנע מפניו, מפני שהיה גדול ממנו בשנים, ובכל זאת בהגיע ימי חג הסוכות היה בא לקבל פני רבנו, פ"א שאל אותו אחד מצעירי החסידים: אי מלכא הוא עד האידנא אמאי לא אתית לגבי? השיבו ר' מיכל בתמימות ואמר לו: ב"י מה זה יפלא בעיניך, הלא אנכי יודע ועד מה שאמר דודי רבנו מהרצ"ה זצ"ל שנשמת מהרי"א באה אליו מן השמים באחד מימי חג הסוכות, אל תוך סוכתו, ובכן אני בא אליו ביחוד אך בימי חג הסוכות כדי לראות איזה פנים יש לו כשהוא יושב בסוכה, ובאמת ספרו חסידי רבינו, שאע"פ שכל ימות השנה היה רבינו אש לוהט הנה בחג הסוכות כשישב בתוך הסוכה היה אש אוכלה אש ממש. כאשר יסופר מזה להלן כשנגיע לימי גדולתו של רבינו.

(ב) אביו של רבנו הרה"ק ר' בעריש זצ"ל היה אדם גדול וקדוש, מגדולי התלמידים של מרן הקדוש ר' יעקב יצחק מלובלין זצ"ל, והיה מפורסם לרבים בצדקתו וקדושתו, הוא לא התנהג אמנם ברבנות בחיי אחיו הגדול רבנו מהרצ"ה זצ"ל והיה כפוף לו כל ימיו. אבל אחיו זה נהג בו ככוד גדול והיה קם לפניו מלא קומתו, ואמר שביראת שמים אינו מגיע לקרסוליו, פ"א נקרא רבנו מהרצ"ה לעמוד לפני הרשות בסטריא בשביל איזה מלשינות שהלשינו עליו, וכשרצה אח"כ לחזור לביתו באו בני העיר לבקשו שישבות אצלם בשבת הבא, סירב רבנו מהרצ"ה זצ"ל ואמר כי אין עמו בגדי שבת שלו, אמרו החסידים, כי ישלחו בשביל כך שליח מיוחד להביאם לו, העיר אותם רבנו, כי "בגדי שבת" שלו הוא אחיו ר' בעריש, נזדרזו החסידים ושכרו עגלה ושלחו והביאו גם אותו לסטריא, בהזדמנות אחרת אמר עליו שהוא "קרני הוד" שלו:

ג) פ"א היה הגה"ק ר' נפתלי צבי מרופשיץ וצ"ל אצל רבנו מהרצ"ה בוידיטשוב שהיה חברו ואהבו הנאמן. וביום השבת לעת המנחה כשהיה רבנו מהרצ"ה בסעודה שלישית, והצדיק מרופשיץ שהיה עיף מעבודת היום שכב על מטתו בחדרו ואין איש עמו התגב רבנו מהרי"א, שהיה אז עדיין אברך צעיר לימים. אל תוך הדרו בחשאי, לראות את דרכו והלוכו בקודש, שמע שהוא מברך אל עצמו כדברים האלה: רבותינו ז"ל אמרו שבשעה שהחכם יושב ודורש הקב"ה מכפר עונותיהם של ישראל. עכשיו בשעה זו יושב הרבי מזידיטשוב ודורש ברבים ואתה שוכב פה על מטתך? וברברו קם מעל מטתו, לבש את בגדיו והלך לבית מדרשו של רבינו מהרצ"ה, ורבינו מהרי"א הלך אחריו בחשאי. היום רד ובבהמ"ד שררה אפלה ולא ראו איש את אחיו, נכנס הצדיק מרופשיץ וישב לו בקרן זוית ואיש לא הכירו. שר אז הרה"ק ר' בעריש את המזמור ברכו נפשי שבתהלים בנעימה קדושה ובהתעוררות גדולה וכשגמר התחיל רבנו מהרצ"ה לדרוש בפרשת השבוע רזין דרזין כדרכו בקודש, וכססיים והדליקו את הנר, הכירו מיד את הרה"ק מרופשיץ והושבוהו בראש אצל רבנו מהרצ"ה. פתח גם הוא את פיהו בחכמה ואמר: עכשיו נתגלה לי הסוד מדוע הרבי מזידיטשוב הוא כל כך נאה דורש, באמת אחרי שיר מזמור ברכי נפשי כזה ששר ר' בעריש אין רבנוא כלל וכלל לאמר אחריו דברי תורה נפלאים כאלה, כאומר ה' אלקים דבר מי לא ינבא:

ד) פ"א באו שני האחים הקדושים ההם כאחד לפני רבם הקדוש מלובלין וצ"ל, אמר להם רבם: שניכם יחדיו הנכם מרומזים בפסוק אחד שבתהלים (ע"ב י') "יפרח בימי צדיק" זהו ר"ת "צבי", וסיפא דקרא "ורוב שלום עד בלי ירח" ר"ת "בעריש" (כשנקרא מלת ורוב בלי וא"ו השמוש), ובאמת היו שניהם כשתי סדרות מחוברות שבתורה, אחים נאהבים ונעימים אשר גם כחייהם גם במותם לא נפרדו, כי כששקעה שמשו של רבנו מהרצ"ה ביום י"א תמוז שנת תקצ"א ואחיו ר' בעריש ישב על כסאו ומלא את מקומו ברבנות, וכל חסידי אחיו נהרו אחריו, ויהי לשם ולתהלה גם הוא, ופתאום שקעה שמשו שלא בעונתה, חלה ונסע לכפר פיראריץ שבמחוז העיר סקאלע לשאוף רוח צח, ובחג השבועות שנת תקצ"ב נפטר גם הוא והובל לקברות לעיר סקאלע ושם מנוחתו כבוד, ויהי האכל כבוד לכל חסידיו, שזכו להתחמם לאורו רק כעשתי עשר חודש אחרי פטירת אחיו.

ה) צדיק זה חי כל ימיו חיי עוני ודוחק, ולמד תורה יומם ולילה מתוך עניות מופלגת, כה ספר רבנו שפ"א אמר לו אביו. חז"ל אמרו כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום (ע"ז ג' ע"ב) והנה אנחנו מנודים שנה מעיננו בכל לילה ולילה ועוסקים בתורה, ובבוקר אחר התפלל אין לנו במה לסעוד את לבבנו, היכן הוא החוט של חסד המשוך עלינו? השיבו בנו - רבנו זה עצמו הוא החוט של חסד שאע"פ שאנו רעבים ללחם אנו מקבלים באהבה ועומדים לפני ה' בלילות כחמול שלשום ואין נגרע מעבודתינו דבר (ראה בהקדמה לספרו של רבנו עה"ת סדר דברים מתלמידו הגה"צ ר' יוסף מאיר וצ"ל מספינקא) ו) הרה"ק ר' בעריש לא הניח אמנם אחריו שום חדושי תורה בכתב כשאר אחיו הקדושים, אבל מהדברי תורה המעטים שבנו-רבנו מביא בעמו בספריו

אנו רואים גדולתו בתורה וכי את ישירים סודו ככל אחיו הצדיקים, ראה לדוגמא בפ"י מהרי"א על המדוש רבא (וישלח פע"ח אות י"א) מה שמביא רבינו מגליוז

הזהר של אביו, ובספרו עה"ת פ' במדבר ובפ' כי תבוא וביחוד בפ' בלק מביא דבר תורה משמו שאמר לפני אחיו רבנו מהרצ"ה וקלסיה. אילו האריך ימים היה העולם מתבסס מאור חורתו, אבל נצחו אראלים את מצוקים.

(ז) **אחר** פטירתו נתנו החסידים עיניהם באחיו הרה"ק ר' משה מסאמבור וצ"ל (בעהמח"ס תפלה למשה) ובאו לחסות תחת כנפיו, ומיראתם פן יקפיד עליהם אותו צדיק על שלא באו לבקש תורה מפיו מיראחר פטירת רבם הראשון רבנו מהרצ"ה אמרו לו מפני דרכי שלום איזה אמתלא להפסיק את רעתו, גער בהם הרה"ק ר' משה ואמר שוטים, אתם חוששים שמא אני מתרעם עליכם על שלא באתם אלי תיכף אחרי פטירת אחי הקדוש מהרצ"ה, ואני מחפלא עליכם על שבאתם אלי עכשיו, ובביתי אין לחם ואין שמלה, הצדיק הרה"ק ר' משה עליו את הדין שיפה עשו שנתנו משפט הקרימה לאחיו הצדיק ר' בעריש וצ"ל.

(ח) **אמו** של רבינו הצדיק מרת עטיא וצ"ל, היתה אשה יראת ה', להלן (בפרק י"ז אות י') נספר איך הוכיחה את בנה רבנו והטיפה לו דברי מוסר, בעת שכבר היה רבן של ישראל והארץ רעשה מגדולתו, היא היתה בתו של הצדיק ר' אליהו לאנגענויער וצ"ל מרידינק (כפר בגליל דרוהביטש בגליציה המזרחית) שהחזיק את בית המזיגה בכפר ההוא, והיה יושב ועוסק בתורה יומם ולילה ומכניס אורחים לתוך ביתו ומאכילם על שלחנו לשובע, בעוד שהוא בעצמו הסתפק במועט בפת לחם יבש ומים במשורה, הוא היה מגדולי תלמידיו של הצה"ק ר' משה ליב מסאסוב וצ"ל, כשהיו שכניו המוונים מן הכפרים שבסביבה נתונים בצרה, כי קשתה עליהם יד אדוני יכפרים ובקשו לנשלם מעסקיהם, היו מתכנסים אליו, והוא היה חובש את סוסו ונסע אל רבו הקרוש לסאסוב, מרחק של שלשים פרסאות דרך הרים וגבעות, כשהגיע לבית רבו היה קושר את סוסו אצל החלון ונכנס והתבורר עם רבו שעה או שתיים, ושפך לפניו מרי שיחם של שכניו, ואחרי כן היה רבו מלווה אותו החוצה ומסייע לו לעלות על סוסו, ונותן על רגליו את שתי הטבעות שבשני צדי האוכף, ולא זו ממקומו עד שרכב ונעלם מן העין כך היה גדול כבורו בעיני רבו יקדוש. *

(ט) **אבי** אביו של רבינו הוא הקדוש ר' יצחק אייזיק וצ"ל מכפר סאפרין (במחוז סאמבור בגליציה המזרחית) מכני בניו של החו"ס, הוא אמנם לא התנהג ברכנות (אע"פ שהיה ראוי לכך מפאת תורתו וצדקתו) כי אם התפרנס מבית מזיגה שהחזיק בכפר ההוא, אבל בנו הגה"ק רבנו מהרצ"ה וצ"ל היה אומר עליו אנא לגבי אבא כחלא לגבי חמרא וכשהיה בא אל מרן בלובלין הלכישו ביום השבת בגד עליון לבן משלו, מה שלא עשה רק ליחידי, סגולה שבתלמידיו והי' בקי בכל ד' חלקי הש"ע, ושתא סדרי משנה היו שגורים על לשונו על פה, והיה מפורסם בכל

(* **אשת** הצדיק הנסתר ר' אלי וקנתו של רבנו מצד אמו היתה בת הגאון ר' שלמה וצ"ל מכפר ביסטריץ הסמוך לבאריסלב שהגאון בעל ישועת יעקב האבד"ק לבוב היה שולח אחריו לשמוע חזק דעתו בכל דבר הקשה שזדמן לו, והוא היה חתן הרב הקצין נויב ורשע ר' מאיר מכפר יאשינקא הסמוך לטירקא שהי' חתן הצדיק הקדוש ר' יצחק חיות וצ"ל מדראבהיטש שאמר כי מקבל הוא על עצמו עשרה דורות שבכל עת צרה יבואו על קברו ויושעו מצרותם, ועד היום יש אהל וציון על קבורתו בביה"ח שבעיר דרוהביטש (במכתב הרב ר' ישראל דוב ראטהבערג נ"י שוי"ב בקולומיא)

בכל הסביבה בתור בעל חשבון מצוין. עד שפנה אליו פ"א אציל פולני אחד שהיה לו חשבון מסובך, וכל עורכי פנקסיו לא מצאו בו ידיהם ורגליהם, והוא סידר לו את החשבון בלי כל יגיעה, ויהי לשם בין כל אדוני המחוז והנה הגם כי אלמלי לא היה לו אלא שבח זה שהיה אביהם של חמשה בניו ארזי הלבנון אדירי התורה כרבנו מהרצ"ה מזידיטשוב, ור' משה מסאמבור ור' בעריש (אבי רבינו) ור' סענדר מקומרנא (אביו של הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא) ור' ליפא, זכר כולם לברכה, שנודע כי מרומזים בפסוק "במסלה נעלה שרית שמותיהם הקדושים במסלה", היה זה לברו מספיק להעמידו במקום גדולים, אבל העובדא שנספר בזה תגיד לנו שלא לחנם זכה שיצאו מחלציו אנשי קודש הנ"ל, ומעשה שהיה כך היה: באחד השבתות של ימות החורף עמדה לפני בית מויתו עגלה אחת שבתוכה ישבו שתי ילדות מבנות ישראל, שאחד מאצילי פולין צוה לקחתן מבית אביהן בתור עבוט בעד שכר חכירה של כמה מאות זהובים שנשה באביהן, כששמעו זאת ר' יצחק אייזיק דגן ואשתו הצדיקת הינדא זצ"ל, החליטו לפרותן, ובכן עכבו את העגלה עד אחר שבת, ולשם בטחון נתנו לו את פרתם החולבת שנלקחה תיכף לבית השופט של הכפר, ומחרת השבת מכרו כל אשר היה להם בביתם, תבואה י"ש וגם את הפרה שממנה יצאו חצי פרנסתם וסלקו את כל החוב ולקחו את השביות לביתם והחזיקו אותם בכל הצטרותם והשיאו אותם בכבוד כמו צאצאיהם.

ורבנו הקדוש אמר בזה"ל: מיר האבען גיהערט פין רבין (הוא רודו מהרצ"ה) שסיפר בשבח אביו שהיו לו ג' מדות טובות אלו. א) שלא אכל שום סעודה בלא אורח וכשלא הי' אצלו אורח הי' כתענה ולא אכל, ב) שלא היה אוכל בשום פעם עד שחידש איזה חידוש דאורייתא, ג) שלא דבר כל ימיו משום אדם הן לשבח הן לגנאי, ורבינו (מהרצ"ה) סיים מיילא לגנאי קאנין מיר אויך, אבל לשבח קאנין מיר נישט אויספיהרען עכ"ל, ונסלק הצדיק ר' אייזיק אבי המשפחה הקדושה ההיא בסטריא ב' דרייז אדר תק"ס, והצדיקת הינדא אשתו בכ"ו טבת תקצ"ו.

פרק שני.

ימי ילדותו ובהירותו, עדותם של הרה"ק מהרמ"מ מרימנוב
ורבנו מהרצ"ה זצ"ל עליו

א) אחרי שנולד רבינו, שוב עמדה אמו מלדת ובקשה מאת גיסה רבני מהרצ"ה שיתפלל בעדה כי יוסף ה' לה עוד בן, אבל הוא אמר לה כי בן יחידה זה יהיה טוב לה מעשרה בנים ותקם ותלך לדרוש את ה' בבית מדרשו של הצדיק הקדוש רבנו מנחם מענדיל זצ"ל מרימנוב שהיה בעת ההיא זקן הצדיקים ותקח גם את בנה - רבנו עמה. והוא אז כבן שלש שנים, ויהי בבואה אל בית איש האלהי' התיצבה בפתח החדר ואת בנה הקטן שלחה לגשח אל שלחנו של הצדיק לברכו לשלום כאשר ראה הצדיק את הילד השתומם וקרא: בן מי זה הילד? הלא הוא יהיה לאור עולם (לשונו ממש), ויקחהו על ברכיו ויברכהו.

לעת

ב) לעת זקנת רבינו בא אליו אחד מנכדיו של הרה"ק רמ"מ מרימנוב זצ"ל, חכו אז אצל פתחו של רבנו מאות חסידים ורבונו היה סגור בחדרו, רצה בן של קדושים זה לכנוס שלא ברשות מיתח בו הגבאי שעמד אצל הפתח, חרה לו ויך את המשמש, הלך המשמש ומסר דינה לרבינו, כשנפתחה הדלת ובתוך הנכנסים היה גם האיש המכה, גער בו רבנו ואמר לו: אלו היה זקנך קיים ג"כ היה עומד באימה כי תעלא בעידינ' סגיד לי' אמרו חז"ל ואתה נועזת להרים יד במשמש? הירעת מה שאמר עלי זקנך עוד בהיותי ילד בן שלש שנים וסיפר לפני כל הקהל ככל הרבדים שהבאנו למעלה, שנמסרו לי מפי עד שמועה שהיה באותו מעמד:

ג) בעיר מולדתי היה בעל בית הגון אחד, שהיה יליד זידיטשוב ובילדותו היה חבירו של רבינו בהחדר, ולפי דבריו היה גדול ממנו בחכמה בעת ההיא, חבירו זה שהיה אח"כ מחסידי רבנו, היה רגיל לספר שבכל יום ויום היה משכים ובא לבית רבנו באשמורות הבוקר להקיצו משנתו למען ילכו יחד ללמוד בבית רבם, פ"א תקפה על רבנו שנתו, חס עליו חברו ולא הקיצו ובבוקר התרעם עליו רבנו מאד על שהניחו לישן, וצוה עליו כי מעתה אם שוב תתקפהו תנומה עזה לא יחוס עליו רק יאחוזהו בבית צוארו ויעמדהו ביד חזקה, לימים עשה חברו כרצונו אחו בו בצוארו ויעמדהו, ראתה זאת אמו של רבינו וחרה לה עד מאד ותגרשהו מביתה ומאז לא יוסף עוד לבוא אל רבנו להקיצו:

ד) מפי קדשו של רבנו נשמע פעם אחת פרט אחד על ימי פעוטתו שספר למחותנו הגה"ק ר' יהושע מבעלו זצ"ל בשעה שבא בקשר החיתון עם בנו הרה"צ ר' אליהו זצ"ל כשנתים לפני פטירתו כדברים האלה: כשהייתי נער קטן היה לי חבר אחד מקרובי אמי שהיה גדול ממנו בחכמה, והי באחד ממועדי ה' עשתה לי אמי כפה חדשה (יארמולקא בלע"ז) שהיתה מצופה סביב סביב בפתולי זהב (כלומר מעין זהב), והבשתי אותה לראשי, נרקנא בי חברי ההוא ולמען הרעימני אמר לי כדברים האלה - למה זה אתה מתגאה בכפתך החדשה? הלא אתה גוי קטן (לתינוק דלא חכים בחורדה קראו הילדים בעת ההוא גוי - קטן) הדברים האלו - סיים רבנו בהתרגשות גדולה - נכנסו עמוק עמוק אל תוך תוכו של לבי ופאז התחלתי ללמוד בהתמדה רבה ועריין לא הפסקתי, בלשון קדשו של רבינו: מיר האבן ראמאלס אנגעוויבען צו לערנין און מיר לערנען נאך, באותו מעמד היה בין מאות אנשים שעמדו מסביב לשלחנו גם אותו חבר שנעשה בנתיים עשיר בעל אחוזה והיה אחד מחסידיו ותומכיו של רבינו, נשא רבנו עיניו והציץ בו ואמר לו בתוכחה ואתה אברהם היכן אתה שקוע עכשיו?

ה) ואחרי שידועים אנחנו כי כפות מזהכות כאלו היו נוהגים ילדיהם של צדיקים ללבוש רק בימי קטנותם, יש להגביל איפה כמעט בדיק מאיזה זמן התחילה התמדתו של רבינו בעסק התורה בלי הפסק עד יומו האחרון עלי אדמות. כפי שמספר תלמידו הגה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל מספינקא (בהקדמתו לחבורו של רבינו עה"ת ס' ויקרא) נשמע כפיו קודם פטירתו, שבמשך ג' שנה לא עברה עליו מעולם חצות לילה בשינה, ואחרי שימי חיי רבינו היו ס"ח שנה אנו למדים שכבר בשנת ה"ד לימי חייו היה רבינו ממשכימי קום לתורה ולעבודה, וחצות לילה של רבינו היתה פשוטה כמשמעה בשעה עשתי עשרה ומחצה בלילה בין

בחורף בין בקיץ, ובכן היה עובד ה' עוד מימי נעוריו ממש, וכן העיד עליו הגה"ק מצאנו זצ"ל שהוא מכירו בתור קדוש עליון עוד מנעוריו:

(ו) עד כמה היה רבנו גדול וקדוש בעיני דודו ורבו רבינו מהרצ"ה עוד משחרות ילדותו, יש לראות מהמסופר בשמו (בהקדמה של ריו"מ לס' דברים) שאמר פ"א כדברים האלה: כל זמן שהיו רבותי בחיים לא הייתי מתירא כלום כי הייתי מניח את ידי האחת על כתף זו וידי השניה על כתף זו (ומדי דברו הניח את ידו האחת על כתפו של הרה"ק ר' בעריש זצ"ל אביו של רבנו, ואת ידו השניה על כתפו של רבנו - מה שהיה חשוב מאד אצל רבנו שהניח רבו את ידו עליו) ופרחנו בעולמות העליונים, ועכשיו אני מתירא, כך מספר הרה"צ ריו"מ בשם רבנו מה ששמע מדברו רבנו מהרצ"ה והנה אנחנו יודעים כי רבותיו של רבנו מהרצ"ה הגאונים הקדושים מלובלין ומקונוניץ זצ"ל נפטרו בשנת תקע"ה, וכבר בימיהם היה רבנו אחד מן עמודי התווך של רבו שנשען עליהם לפרוח בהשגותיו בעולמות עליונים *)

(ח) כעשר שנים קודם פטירתו של רבינו מהרצ"ה (כערך שנת תקפ"א חלה חולי קשה וכמעט שאמרו נואש לחייו, וכשחזר ונתרפא אמר ששלשה צדיקים נכנסו בעבורו בעובי הקורה וקרעו גזר דינו, והם הצדיקים מאפטא מרופשיץ ומאוהל זכרם לברכה, אבל ביחוד אמר הועילה לו תפלת צעיר אחד שלא פסק מלבכות ומלהתפלל בעבורו להשי' באמרו כי אם יסתלק ממנו רבו אנה ימצא רב אחר כוהו, ותפלחו נתקבלה, ואותו צעיר היה רבנו שהיה באותו פרק כבן ט"ז שנה, ורבו מנאו לשבח בין שלשת הרועים צדיקי הדור הנ"ל. **)

פרק שלישי.

ימי אברכותו של רבינו, סמיכתו מהרה"ק מאפטא ורופשיץ, לקחתו לעבודת הצבא ושחרורו, ירוחתו בבית הגיר ענזיל זצ"ל מסטריא

(א) רבנו השתוקק מאד לקבל את פני זקן הצדיקים שכדורו הגה"ק ר' אברהם יהושע

(*) אע"פ שאכ"מ לבאר דברי רבנו מהרצ"ה בכל זאת בכדי להראות כמה גדולים דברי חכמים כדאי להעיר שדוגמא לדברים אלה אנו מוצאים בזה"ק בפי' ואתחנן (רי"ט א') וז"ל: מ"ח כל זמן דרר יהושע לגבי דמשה הוה אול"ף ואניק מתוך האוהל ולא דחיל בתראתשרש ממש והוה בלחודוהי מה בתיב ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו דלא הוה יביל לאסתכל והאי פחד שליחא כ"ש מאתר אחרא, לבר נש דאפקיד מלכא גביה מאני דרב ואבני קיר כל זמן דמשתכח גביה שמשא דבייתא אחיר בהו ואסתכל בהו, כיון דסליק ההיא בר נש מעלמא לא שכיב מלכא לגביה שמשא כלום ואחיר פקדונא דיליה אומר האי שמשא וי דאבדית, כיומא דמארי כל אלון הוה בירי וכו', ואנא בגין דאנא שביח בגווייכו אסתכל במלי דאורייתא ולא אהא דחיל וכו', עיי"ש והן המה הדברים שאמר רבינו מהרצ"ה שכל זמן שהיו רבותינו בחיים לא היה מתירא לפרוח בעולמות עליונים, ואשר לסמיכתו על שני סמבי רקשוס שלו רבנו ואביו הקדוש זצ"ל אנו מוצאים לר' פנחס בן יאיר שאמר לנבדו ר"א בר"ש ממש כדברים האלה, הלא כה דברי הוזה"ק בפי' במדבר (ק"ט ע"א) וז"ל פתח ואמר ה' אורי וישעי ממי אירא וגו', כיון דרבנן אסתכלי בנהורא דלעילא וקביה אנהיר עליה לא דחיל מעלאין ותמאין וכי' כיון דקביה אחיר ביה כבר נש לא נסתמי בההיא עלמא מכל מאריהון ודנין אף אנא כהאי גונא כיון דאחידנא באכור ובך לא אסתפינא בהאי עלמא ובעלמא אחרא ועלך כתיב ישמח אביך כו', עכ"ל, ממש אותם הדברים שאמר רבינו מהרצ"ה על אבי רבינו ורבנו זצ"ל בהניחו ידיו על כתפיהם

(**) ממש מעין המבואר בזה"ק פ' בלק (ר"ה ע"א) מר' יוסי דפקיעין שחור לחיים בזכות

נהושע העשיל זצ"ל מאפטא, אבל ידו לא השיגה על הוצאות נסיעה רחוק כזו לשמחתו נודע לו שהרב ר' הירצל ז"ל חתן דודו רבנו מהרצ"ה זצ"ל מתכוון גם הוא לקבל פני צדיק זה ומבקש לו איש שישמש אותו בדרכו. נטפל לו רבנו והציע לפניו שיקחנו עמו בתור משמש, נתרצה לו ר' הירצל אבל בתנאי שישמשנו כראוי, קבל רבנו עליו כל חומרי תנאי ויסעו שניהם יחד, בדרך שמש רבנו אותו באמונה פשט לו אנפלאותיו מעל רגליו והוליך אחריו כליו לבית המרחץ. כשבאו לקבל פני הרה"ק מאפטא אמר למקורביו ראו זה פלא, זה המשמש מוצא חן בעיני יותר מרבו, אחר השבת כשבאו לקחת ממנו ברכת הפרידה, אמר הצדיק מאפטא אל רבינו כדברים האלה כתיב בתורה 'ונתנך ה' לראש ולא לזנב' ויש לדקדק למה לא נאמר 'ונתנך ה' ראש ולא זנב' אבל הנה אמרו רז"ל הוה זנב לאריות ואל חתי ראש לשועלים. נמצא שלפעמים לא טוב להיות ראש וזנב טוב ממנו, וע"כ דייקא תורה ואמרה ונתנך ה' לראש שתהיה ראש לראשים, ולא לזנב להיות ראש לשועלים. גם אני - סיים הצדיק - הנני מברך אותך שתהיה ראש לראשים, ופטרו לביתו לשלום, ובאותו פרק היה רבינו כבן י"ח שנה, כשנתים לפני פטירתו של הקדוש מאפטא שנפטר בשנת תקפ"ה.

(ב) בשנת כת"ר, כשכבר היה רבינו רב-רבנן, נסעו בניו הק' זצ"ל לקבל פני הרה"ק ר' אליעזר מדזיקוב זצ"ל בנו של הגה"ק ר' נפתלי מרופשיץ זצ"ל, אמר להם אותו צדיק יתתי לי שעוד בימי חורפי נבאתי על אביכם הקדוש שיהיה לגאון ולתפארת בישראל. הדבר היה בעת שהייתי יחד עם אבי זצ"ל אצל רבנו מהרצ"ה זצ"ל (ראה לעיל פ"א אות ג') אז אמר לי אבי, אמור נא בני, מה דעתך מי ימלא את מקומו של הרבי מזידיטשוב אחרי מאה ועשרים שנה, הרימותי ידי והראתי באצבע על אביכם, ואמרתי זה יירש את כסאו אחריו נענע לי אבי בראשו ואמר לי הטבת לראות.

(ג) ובעת ההוא היה רבינו רק כעשרים שנה או פחות, ולפי עדותו של הגה"ק ר' יוסף מאיר זצ"ל תלמידו של רבנו (בהקדמתו לס' דברים) מסר הגה"ק מרופשיץ אז לרבנו כמה ענינים גבוהים ורמיז, ומאז נעשה תלמידו במדה ידועה, וקבלה ביד החסידים שכשישבו שני החברים הקדושים רבנו מהרצ"ה והגה"ק מרופשיץ בסעודת ליל שבת, והזשיט המשמש מים לנטילת ידים בין אכילת דגים לבשר, נטל רבינו מהרצ"ה את ידיו, והגה"ק מרופשיץ לא היה נוהג כנטילה זו. (*) עמד אז רבנו מאחוריו ונטל גם הוא את ידו ועוד טרם שהספיק ליטול את ידו השנייה, היסב הגה"ק את פניו אליו ואמר לו די לך בכך, אין נטילה זו מעכבת, ומן המסיבה ההיא לא נטל רבנו בין דגים לבשר רק את ידו הימנית, אע"פ שנהג בכל מעשיו כמנהג רבו רבנו מהרצ"ה, בזה חס לדברי הגה"ק מרופשיץ שהפסיקו באמצע נטילתו (**).

כשעמר

ברא זעירא שלוא (הינוקא הידוע) ובבכיתו נודעוזה חלר מאה אלפי ספלי במתיבתא דרקיע וקם אפטרופסא חזא ואמר מרא דעלמא יהא רעוא קמך זכו דאוביתא וזכו דהאי רביא דקא מסר נפשיה על אכורה דתיחס עליה וישתויב עי"ש

(*) כדעת הרמ"א ב"ד ס"ו קט"ז סע' ג', ועיין בס' אמרי קדוש השלם מהרה"ק מסטרעליסק בלקוטים אות כ"ד מה שהובא בענין זה משורת מהרש"ם ח"ד סי' קכ"ז בשם ספר הקנה. (***) ראה בגמרא סוכה ל"ב ט"ז, רב אחא ברי' דרבא מהדר אתרי וחד הואיל דנפק ממומי

ד) כשעמד רבנו לבחינה אם יכשר לעבודת הצבא, לקחוהו ורשמו אותו לעבוד שלש שנים בצבא, כפי שאמר רבנו בימי גדולתו לא נהגו בו כדין, וע"פ דינא דמלכותא לא היה. ראוי כלל לעבודה מפני חולשת גופו, אבל בימים ההם היו הצדיקים שבמלכות אוסטריא נרדפים מן המלכות, ועוד נמצא עוד היום בארכיון של הממלכה פקודה שבה נפרטו שמותיהם של "השווערמער" (כלומר בעלי הזיה) אייכנשטיין, האגער רוקח, ועוד (והם משפחות רבנו מהרצ"ה, דמ"מ מקאסוב, ר"ש מבעלזא זצ"ל) שיש לרכא אותם, הסיבה לפקידה זו היתה מלשינותם של משכילים ידועים מומן ההוא שמסרו את הצדיקים למלכות, ומפני שרבינו היתה יראת ה' חופפת על פניו עוד משחרית ילדותו, כשנכנס לבחינה לפני פקיד הצבא אמרו זה אל זה הנה לפנינו "שווערמער" אמתי וכתבוהו למלכות שלא כדין. רבנו אמנם לא עבד בצבא, כי אז היה החוק במלכות אוסטריא שהרשות לפדות עצמו מעבודת הצבא בכופר קצוב להעמיד אחר במקומו (סופלענט בלע"ז) וגבירה נדיבה אחת מרת חנה הורביץ ז"ל מסטניסלב, נתנה בעדו את הכופר ההוא, אבל עד שנפדה היה רבנו בצרה גדולה, ופנה אל "גאון ד' ענויל צויזמר זצ"ל שהיה אח"כ האבר"ק סטריא, בעל השפעה גדולה מאוד בבית הפקידות, שהוציא רבים מצעירי ישראל מעבודות לחירות, הג"ר ענויל הזמין את רבנו שיסעוד אצלו, אבל רבנו מרוב מרירותו לא טעם כלום, אמר לו, ר' ענויל, למה זה אתה בוכה? מי יתן וידעתי כה לבטח שלא תהי' בעתיד רבי, כשם שאני מוכטח שלא תעבוד בצבא, ענתה ברכנו הכרת פניו גם בפני פקיד הצבא גם בפני הגאון ר"ע זצ"ל שיש לפניהם גברא שיהיה רבי בישראל, ועינם לא הטעתם

ה) בימי גדולתו היו מביאים לו אנשי עובדי האדמה שבין חסידיו עלי טאבאק מפרי אדמתם ורבנו היה מיבשם ומחתכם ומעשנם בקנה מקטרתו, העלים הללו היו אסורים ע"פ דינא דמלכותא שהטאבאק היה מנופול של הממלכה, אבל רבנו היה אומר שבזה הוא גובה חובו מן המלכות על שלקחו ממנו כופר נפשו שלא כדין.

פרק רביעי

„רבנותו של רבנו“

א) רבו המוכהק של רבנו היה דודו רבנו מהרצ"ה זצ"ל (מח"ס עטרת צבי על הזה"ק ושאר ספרים) ממנו למד רוב חכמתו, וכל הימים אשר היה חי יצק מים על ידיו, ולא מש מתוך אהלו, ובצמא שתה את דבריו, וכל חדושי תורה שלו כולם המה מיוסדים על הקדמותיו של רבו זה, מה שקבל ממנו בעל פה או למד מתוך ספריו, ואין בספריו אף חצי עמוד אחד שאינו מזכיר בו את רבו הנ"ל וכבר בימי ובו היה רבנו נודע בין החסידים לאיש קדוש ועובד ה', והאברך

דרב בהנא ופרש"י אע"ג דתלתא בוזר קינא כ"ש דכשר הואיל ונפיק מפימיו דר"כ מהרר אתרי ותר עיי"ש למרים אנחנו מזה שמיצה לשמוע דברי חכמים אפילי להקל הואיל דנפיק מפומי דגברא דבא

והאברך השחור (כך נקרא אז בפי החסידים - שווארצער יונגערמאנטשיק) היה למופת ביראת שמים שלו

ב) כשנפטר רבו מהרצ"ה בשנת תקצ"א, ובזמן קצר אחריו נפטר גם אביו הקדוש ר' בעריש זצ"ל, נעשה תלמיד ותיק של דודו רבנו משה מסאמבור זצ"ל (מח"ס תפלה למשה עה"ת), ויהי ביום חג השבועות תקצ"ג, ביום היארצייט הראשון של אביו, התפלל רבנו לפני התבה בבית מדרשו של דודו הרר"מ הנ"ל, וכשאמר תפלת השמ"ע לפני הצבור ישב הרר"מ ילא הסיב את עיניו ממנו כל שעת חפלתו, ואמר אח"כ כי ראה את אביו (רבנו בעריש) מפוז ומכרכר סביב לראשו, על שזכה לכך להניח בן צדיק וקדוש כמותו.

ג) והגה"צ ר' יוסף מאיר מספינקא זצ"ל סיפר ששמע מרבנו, שפעם אחת ביום ב' של פסח היה אצל דודו הנ"ל, וראה שהחסידים שתו הרבה משקה, וכעס עליהם, חלשה דעתם של זקני החסידים והזמינו אותו לדין לפני רבם, שאל אותו דודו ורבנו הרר"מ איך מלאו לבו לכעוס עליהם והם ישישים ממנו לימים. השיב לו רבינו ידוע שבלילות הפסח אין אנו ממשיכין רק את המוחין דבינה בעוד שאת המוחין דחכמה אנו ממשיכים ע"י הספירה, נמצא כי היום יום ב' דפסח שהוא יום אחד לעימר אנו צריכים להמשך חלק אחד ממוח החכמה, ומפני שהחכמה דאריך הוא כלבוש לגבורה דעתיק הראה היום פנים של זעם להמשיך מוח החכמה ע"י הגבורה שבתוכו, כששמע הרר"מ את תשובתו זו אמר לו כמתמיה: א ! אזוי ווייט האלסט דו שוין ? כלומר לידי מדרגה זו כבר הגעת ? (ע"ק מערכה ח' אות כ"ב) מן הספור הזה תצא לנו תורה שלימה, כיצד צדיקים כרבנו כועסים, וזה בנין אב לקפדנותו בימי גדולתו כשזרק מרה בתלמידיו, עיין בסוף הספר במילואי, אות א'. ד) ובאמת נשמע מרבנו פ"א לעת זקנתו, שאמר על צדיק אחד שהיה אז מפורסם גדול ובא בימים, שהמדרגות שיש לו לצדיק זה עכשיו כבר היו לו בהיותו אברך כבן עשרים וחמש שנה (ראה הקדמת הרי"מ לס', דברים) ובכן לא יפלא כלל אשר השיב לדודו בימי אברכותו.

ה) ספר לי בנו של רבנו הרה"צ ר' שלמה יעקב זצ"ל משמו שקודם שנפטר דודו הרר"מ הנ"ל נקרא אליו וברכו, ולבסוף אמר אליו הפסוק - עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם" (תהלים ע"ג י"ז) ואמר רבנו אח"כ שהבין מדבריו שנבא עליו כעי' שאמרו רז"ל (בב"מ פ"ו רע"א) רבי ור' נתן סוף משנה ר' אשי ורבינא סוף הוראה וסימנך עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם

י) ספר לי ת"ח זקן אחד שבנעוריו נתגדל בבית קרובו הרה"צ ר' בערצי זצ"ל מנאדבורנא (בן אחיו של הרה"ק ר' מאיר'ל מפרעמישליין) ולמד תורה יצלו, פ"א כליל חורף אחד בא רבנו לנאדבורנא לבית רבו הר' בערצי, ביתו היה אז ריקן כי היה אז מלמד עני, ולא היה אצלו במה לכבד אורחו זה, אעפ"כ נזדרז וזה כשכניו וחלמידיו כמה מטבעות וקנה בהן סעידת ערב, סעד רבנו לבו ומכני שראה טדיררו של ר"ב קטנה החליט לנסוע למקום אחר ללון שמה, ולר' בערצי היחד קופסא מיוחדת שבה זרק בכל עת כמה מטבעות שחשך מפרנסתו הדלה כדי שיוכל להעניק את "האברך השחור" ביד רחבה, הריק הרר"ב את קופסתו ונתן כל הנמצא זה ירבנו והלך ללוותו, השלג כסה את הארץ ובכל זאת הלך

ר"ב עמו עד מחוץ לעיר, והלכו אחרי גס תלמידיו ובתוכם גם התלמיד שבוקנותו סיפר לי, התלחשו שני אנשי קודש אלה זה אל זה. עד שהגיעו מחוץ לתחומה של עיר, שם נפרדו איש מעל רעהו, רבנו ישב בעגלתו ונסע לדרכו ור"ב חזר לביתו. אמר הר"ב לתלמידיו כדברים האלה: כל החסידים רצים אחרי הרה"צ מראודל (בן דודו של רבינו שהיה אז מפורסם לרבים) ואת ר' אייזיק זה (רבנו) הם מזניחים לגמרי, ובעיני אני הוא גדול ממנו. ועוד יבוא יום ויבקע כשחר אורו ויתגדל שמו בישראל.

ז) בימי זקנותו נתן רבנו פ"א לקפל את תפלויו לנכדו הרה"צ ר' יודא צבי זצ"ל (מי שהיה אח"כ האדמו"ר בדאלינא) והוא עורנו בימי בחרותו. סיפר רבנו בהזדמנות זו, שבימי חורפו היה אצל הרה"ק ר' אורי זצ"ל בסטרעליסק והשתמש בו שיוליך אחריו את הטלית ותפילין שלו מבית מדרשו לביתו, בדרך הלכו שמע שהתלחשו זקני החסידים בבהמ"ד בזה הלשון. אברך זה יהיה ברבות הימים לאילנא ברבא, כי שימוש זה שמשתמש בו רבנו עכשיו לאו מילתא זוטרתא היא זוהי סמיכה גמורה ובשביל כך — סיים רבנו — הנני בדור יתום זה רבי בישראל ובבת צחוק אמר לנכדו הנ"ל, אפשר תהיה גם אתה ע"י שימוש זה רבי בישראל, רבנו אמר לכאורה דברים הללו לשם בדיחותא, אבל כשם שנחקימו בו דברי זקני החסידים בסטרעליסק, כן נחקימו גם בנכדו דברי רבנו, שמלא מקום אביו הרה"ק ר' בעריש זצ"ל והיה צדיק חשוב בדורו.

ח) פ"א היה רבנו בימי חורפו אצל הרה"ק ר' יהודא צבי זצ"ל מסטרעטין, נהג בו צדיק זה כבוד גדול והלך ללוחו דרך מסדרון ארוך עד הרחוב, ואח"כ אמר לחסידיו "זה האברך יודע אני בו שחוא איש קדוש ולומד תורה לשמה". ט) בימי גלותו נזדמן רבנו פ"א לעיר צאנו ונתאכסן בביתו של הגה"ק ר' חיים הלבפשטס זצ"ל, ומפני השלגת הדרכים שהה אצלו כשבוע תמימה וישב

בבית מדרשו ועסק בתורה יומם ולילה, באחד הלילות יצא הגה"ק מצאנו מביתו ושמע קול תורה של רבנו שלמד אז שרע או"ה הלך ועמד אחורי הדלת ושמך את ראשו עליה והקשיב רב קשב, וכה עמד כשעה ויותר ולא מש ממקומו, ובהיות שהקור גבר אז בחוץ נדבטו פאות זקנו אל כפת המנעול ונגלד עליהן קרח, בנתיים נפקד מקום הרב בביתו, הלכו לבקשו, ומצאו אותו עומד כפוף על יד הדלת מאזין ומקשיב לקול למודו של רבנו, כשרצה לחזור לביתו, ראה כי הוא אסור בזקנו אל הדלת, הביאו לו מן הבית מים חמים והפשירו בהם גלידי זקנו ושב אל הבית, התנצל הגה"ק מצאנו עצמו לפני בני ביתו ואמר שמענו קול דברי אלהים חיים קול תורה לשמה יוצא מבהמ"ד, והדברים לקחו את לבבי שבי עד שאלו היו פותחים לפני בשעה זו את שער גן עדן ואמרו לי - בא והכנס! לא הייתי עוזב את מקומי.

י) אבל לא רק בבהמ"ד מואר ומוסק כהלכתו כאותו של הגה"ק מצאנו זצ"ל למד רבנו בחשק ובסקידה רבה, כי אם גם בלכתו בדרך, כשגבר הקור בחוץ, לא פסק פומיה מגירסא ביום ובלילה, החזיק את הגמרא על ברכיו ולמד לאור הלבנה. כה ספר ר' איצי שו"ב ז"ל מקולומי שנסע פ"א עם רבנו בימי גלותו מקולומי לסדיגורא לקבל פני קדוש ישראל מרוזין זצ"ל, והעגלה היתה טעונה קמח, ערך לו רבנו עליה מקום תורה, שק קמח אחד שמש לו לישיבה.

ושני שקים זה ע"ג זה שהונחו לפני רגליו שמשו לו לשולחן ועליהם הניח את הגמרא. הלילה היה ליל חרף בהיר, הירח הכוכבים והשלג הפיצו אור יקרות וקפאון. ורבנו ישב ולמד לאורם כל הלילה בלי הפסק, כשבאו לס"ג העמידו עצמם בשורה לקבל שלום מהצדיק מחוץ בדרך הלכוכבית מדרשו ומאות ידיים הושטו לו, וכשהושיט לו רבנו את ידו החזיק בה ולא הרפה ממנה, ושאל אותו אם הוא נצר משרשי הצדיקים מזידיטשוב, לא ראה הצדיק מרזון את רבנו מקודם רק אז לפעם הראשונה, אבל הרגיש בו מתוך משמוש ידו בלבד

(יא) בימי אברכותו נודמן רבנו פ"א לכפר מיקוליטשין, באחד מימי החורף הקשים, ולן בבית בעה"ב אחד ושמו ר' זעליג, כל הלילה ישב ועסק בתורה ובאשמורת הבוקר כאשר קם הבעה"ב והכין לדרך פעמיו, מצאו לחובה לו לכנוס אל אורחו – ששמע כי כל הלילה לא פסק פיו מלמוד לקחת ממנו ברכת הפרידה ולהעניק לו גם נדבה הגונה, כששמע רבנו שהבעה"ב נוסע לארץ הגר, בקש ממנו שיפנה לו מקום בעגלתו בדרך אשר הוא נוסע, נעתר לו בעה"ב ויחד לו מקום מאחוריו כי היתה העגלה קטנה, ויסעו, ר' זעליג ומשרתו נתעטפו בבגדים חמים, ירבנו היה לבוש בבגד קיץ דק, ולא היה לו מבגדי חורף רק מספחה צמר עבה שכרכה סביב לצוארו, הוציא רבנו הגמרא מילקוטו ולמד בחשאי, כה נסעו כשעה או שתיים, פתאום הפסיק רבנו משנתו וקול מלוי נחבאו, ויהי כאשר הפנו ר' זעליג ומשרתו פניהם אחורנית ראו והנה בן ליתם נרדם נקפא מקור אשר גבר ביחוד בעלות השחר, נסו להקיצו ואין עונה, דפקו סוסייהם והחישו מסעם עד שבאו לבית כפרי אחד, והורידו את הגוף הנקפא והביאוהו הגיתה, טפלו בו שעות אחדות עד שנתחמם והקיץ לתחייה, כששב רוחו אליו אמר לו ר"ז: עתה נפרד, כי בעת קיר כזו ובבגדים דקים כאלו סכנה שתמשיך נסיעתך עטנו, הודה לו רבנו על טפלו עמו ונפטרו זה מזה בשלום

(יב) עברו מן המעשה ההיא שנים דכות, רבנו נחפרסם בנתיים ונעשה רבן של ישראל, ואותו ר"ז נעשה חוכר מכס – הדרך של הממשלה, פ"א העיז עגלון אחד פניו נגדו, חרה לר"ז והכה את העגלון מכה רבה על ראשו, נפל הלה ארצה כמת, נבהל ר"ז וברח לארץ הגר ויהי נע ונד בארץ, התיא כמה חדשים, כי ירא לשוב הביתה פן יובא במשפט על מעשהו כשספר הגורד צרת לבבו וסיבת גלותו למכיריו אמרו לו הן בארצך יושב צדיק כביר רב להושיע רבנו מזידיטשוב ולמה ברכת טרם הודעת לאיש האלהים מדבר אסונך? שמע האיש לעצתם נטפל לשיירא של חסידים ונסע בחברתם אל רבנו, כבואם לקבל שלום הכירו רבנו מיד ונתן לו שלום בפנים צהלות וקרא אותו בשמו ושם מקומו תמהו כל השומעים מי הגיד לרבנו את שמו ומדוע זכה להצטיינות זו, אמר לו רבינו הזוכר אתה את המעשה באברך אחד שנסע בחברתך לארץ הגר ונקפא בדרך, אני הנני אותו אברך, נזכר ר"ז מכל המעשה שהיה לפני שנים הרבה ורצה לספר לרבנו מהאסון אשר קרהו, אבל רבנו הפסיקו ואמר לו על זה נדבר אחר השבת, בכל יום השבת קרבו רבנו מאד וממחרת פטרו לשלום, ואמר לו שוב לביתך ולמשמרך לגבות מכס הדרך כבתחילה כי כבר נשכח הענין, חזר האיש לביתו והצדה נשכחה

(ג) בפרקים אלו אין זה מענינו לספר נפלאות מרבנו חפצנו רק לספר איך היו מסעיו בימי נדודו, ואיך גם בלכתו בדרך אפי' בשעה שנכנס

הקור לתוך עצמותיו לא פסק פומיה מגירסא ולמד גם לאור הלבנה. ובאמת אין כל פלא בדבר כי גם בשבתו בביתו נתבקעו צפרני ידיו בימות החורף מפני הקור ששלט בחדרו (ראה הקדמת הרי"מ לס' דברים) ובמצב עניות כזו עברו עליו כמעט רוב שנותיו

יד) כה ספר לי בנו הרה"צ ר' שלמה יעקב זצ"ל, שבילדותו לא השיגה ידו של אביו לקנות לו מנעלים לרגליו לימות הגשמים, ובכן השתמש במנעלים קרועים שהפרוץ היה מרובה בהם על העומד, פ"א כליל חרף קשה הקיצו רבנו בחצי הלילה שילך אותו לבית הטבילה פשט רבנו מעל רגליו את האנפלאותיו שהיו עשיות מעור כבשים והנעילם לבנו, והוא הלך ברגלים יחפות בסנדלים שכסו רק את עקבי רגליו, כה הלכו שניהם באישון לילה ואפילה בבצות שכעיר, וטבלו בסקוה שכמעט שנגלד עליה הקרח, כשחזרו פשט הרש"י את האנפלאות והניחם להתנגב וחדר למטתו להתחמם, ורבנו ישב כל הלילה ועסק בתורה עד אור היום ורגליו יחפות. כך למד רבינו תורה לשמה בשבתו בביתו ובלכתו בדרך.

פרק חמישי.

(המשך)

א) כל עור שהחנוני שבעירו היה מקיף לא מש רבנו מתוך ביתו, ישב ועסק בתורה ובעבודת ה' בלי הפסק יומם ולילה, הסתפק בלחם צר ומים לחץ לו ולכל מרבית ביתו, ולא רצה להתבטל מעבודת הקודש, אבל מכיון שפסק החנוני להקיף והילדים שואלים ללחם ואין, נאלץ היה לעזוב את ביתו לשבועות אחדים והלך למסעיו בערי גליצא והיגריא, ואע"פ שלא נודע עדיין טבעו בעולם וגם מכיריו ומכבדיו לא התייחסו אליו כאל רב וצדיק, בכל עיר ועיר יחירי סגולה שקבלוהו בסבר פנים יפות וקבצו בשבילו מאת אנשי המקום איזה סכום שלא יצא ממקומם בירים ריקנות

בלכתו בדרך היו לו תמיד בילקוטו נרות הרבה ללמוד לאורם ובכל מקום שבא הקפיד על כך ללון רק באכסניא שנתנו לו בה חדר מיוחד שיוכל לעסוק בו בתורה כל הלילה בלי מפריע, בשעת הדחק כשנודמן לבית מלון של איזה כפר שלא נמצא למענו חדר מיוחד היה מסתפק גם בדיר העצים ושם התקין לו מקום תורה, הדף שלשין עליו אטריות (לאַקשענברעט) והמשארת שתחתיו שמשו לו לשלחן וכד ריקן של מים שמש לו לכסא, וכך עסק בתורה לאור הנרות שהיו לו בילקוטו, לפעמים לן במלון שגם חדר כזה לא נתנו לו, ואז היה קובע לו מקום תורה בפרודור שם הדליק לו את הפנס ולמד בעמידה כל הלילה - ליל חורף - עד עלות השחר.

ב) על הודמניות כאלו ספר רבנו בהודמניות שונות, פ"א ביום השבת בסעודת היום, צוה רבנו לקרא אל שלחנו אחד מאורחי פורחו שעמד בבהמ"ד אחורי התנור, כשנגש אורח זה פנו לו מקום כי חשבו שבודאי הכיר בו רבנו שהוא אחד מהצדיקים הנסתרים, מזג לו רבנו כוס יין והתחיל לספר מעשה שאירע

שאירע לו לפני הרבה שנים שנזדמן לו ללון בכפר אחד בארץ הגר בימות החורף, ובעל המלון לא רצה לאספו אל ביתו וכ"ש לפנות בשבילו חדר מיוחד, הקור גבר אז ולא יכל לנסוע משום ובית מלון אחר לא היה בכפר, היה שם חדר פנוי שבעה"ב היה מצניע בו כליו רצה רבנו להסתפק בו אם כי היה קר ונעזב אבל בעל המלון לא נתרצה גם לזה, ובקושי נתן מקום לעגלתו בפרוודור שאצל ביתו ששתי שעריו היו מכוונים זה כנגד זה והרוח נשב כחזקה משער לשער, מה עשינו? - המשך רבנו את ספורו - הדלקנו לנו את הפנס והעמדנוהו על העגלה שבפרוודור ולמדנו לאורו כל הלילה עד הבוקר, הקור היה אמנם חזק מאד אבל מן השמים נתנו לנו חמימות כזו שלא זכינו לליל שמורים כזה שנים הרבה, וכיון שכן אנו חייבים להכיר תודה לבעל מלון זה שלא הכניסנו לתוך ביתו וגרם לנו לכך, ובדברים האלה הושיט רבינו הכוס לאותו אורח שהכיר בו את בעל המלון ההוא, שבנתיים ירד מנכסיו ורגליו הוליכוהו אל רבנו מבלי שידע כי הוא אותו בן טובים שנעל בית מלונו לפניו

ג) פ"א קרוב לימי התגלותו, הזמינו אותו כמה חסידים שיבא לעירם על שבת אחר, ויהי בדרך נזדמן לו ללון בפונדק בכפר נעזב במחוז מרמורש בארץ הגר, בעל המלון היה אז לרגל עסקיו בעיר הקרובה, בקש רבנו מבעל המלון שתתן לו חדר מיוחד, אבל מיראתה מפני בעלה שעינו היתה צרה באורחים לא מלאה שאלתו, הסכימה אך להרשות לו להתבודד כל הלילה בחדר העצים, נכנס רבנו לחדר זה ואתקין לו שם מקום תורה. בלילה חזר הבעה"ב לביתו וכששמע הקול שבחדר העצים גער באשתו שהכניסה אורח שיפריע מנוחתו ובחמתו קם וסגר הדלת מבחוץ, ממחרת השכים, חבש סוסיו ונסע שוב לעסקיו, בנתיים גמר רבינו עבודתו בקודש של הלילה ובקש לצאת אבל הדלת היתה סגורה, דפק ואין פותח, החסידים שבקשו את רבנו לשבות אצלו הוזרזו ויצאו לקראתו עד חוץ לעירם וחכו לקראת בואו אבל כלו עיניהם מיהל והנה רכב אותו בעל המלון לפניו, עכבו אותו ושאלוהו אם לא פגש עגלת רבם בדרך, מתוך השיחה נודע להם מהאורח שלא נתן לו לישן כל הלילה והזכיר עצמו כי כלאו וטרם נסעו לא סתם המנעול. נצנה ריה"ק באחד מהם ואמר: חבירי חי נפשי כי זה האורח הוא רבנו ולא אחר הפצירו בהאיש שיחזור מיד עמהם נטפלו אליו ונסעו עמו ובפתחו דלת החדר מצאו כי אמנם כן הוא כי זה האורח שקיים בו בעל המלון חשדו בלי לכבדהו הוא רבנו, גם זה האיש נתגלגל אח"כ יבא אל רבנו לבקש ממנו ברכה מבלי שידע כי הוא הוא אותו אורח סגר אותו בדיר העצים.

ד) קודם להתגלותו של רבנו נזדמן לעיר הוידקא ונתאכסן בביתו של אדם הגון, שר בביתו של עשיר קמצן, בעל האכסניא קבץ ממכיריו איזה סכום בשביל רבנו ונתן לו בין המתנדבים היה גם העשיר ההוא, קודם שנסע משם נכנס רבנו בטעות למעונו של אותו עשיר תחת לכנוס למעון בעל אכסניא שלו, חשב כילי זה כי בא אליו רבינו לשם קבלת נדבה, גער עליו על אשר בא פעם שנית, הכיר רבנו בטעותו ויצא וספר הדברים לבעל האכסניא שלו ואמר: הלה שאלנו "למה באתי" יפה דבר ובעתו דבר, לא אוסיף עוד לבוא הנה, מצתה מי שידעה יבא אלי לביתי.

ה) באותו פרק כשעבר ממסעיו לביתו עבר דרך העיר זוראוונא הקרובה לזידיטשוב.

(ז) ספר הרה"ג ר' חיים ליב כהנא ז"ל הראב"ד דק"ק סיגוט (בעהמח"ס דברי גאונים על חו"מ) שבימי חורפו כשהיה סמוך על שלחן חותנו. בא רבנו לעירו ונתאכסן בבית חותנו, פתאום בא לעיר גם הגה"ק ר' אייזיק זצ"ל מקומרנא שהיה כבד רבי מפורסם בעת ההיא, בעוד שרבינו לא נתגלה עדיין ויהי ביום השבת הלכו כל החסידים לשלחנו של הה"צ מקומרנא ואת רבנו הזניחו לגמרי. באו אליו חסידים מתי מספר מפני הכבוד אבל לא נתעכבו אצלו כי נחפזו ללכת לשלחנו של הרה"צ מקומרנא. נשאר רבנו בדד בחדרו ורק ר' חיים לייב ישב עמו. חשב ר' חיים לייב כי חלשה דעתו של רבנו על הכבוד שיש לבן דודו הרב מקומרנא, ובכן נסה להפיס את דעתו. קם רבנו מעל כסאו ואמר לו: הבה נלכה גם אנחנו לשלחנו של הרב מקומרנא, ואם חושב אתה שחלשה דעתי, טועה אתה. עתידים אלו החסידים ושארי הרב מקומרנא עמהם להשכים לפתחי לזידיטשוב. ר' חיים לייב שמר את הדברים בלבו, ולימים כאשר זרחה שמשו של רבנו ולא רץ חסידי עירו כי אם גם מרחוק נהרו אליו (ובתוכם גם הגה"ק מקומרנא) נוכח כי דבר ה' היה אמת בפי רבנו ולא נפל דבר מכל אשר אמר.

לפני התגלותו. דברי חרדיק מפריששליין מבעלו ועודו עליו.
מכתב מרבנו סמוך להתגלותו.

א"ח

(*) **כן** כותב הגה"ק רצ"א מדינבור בהסכמתו לשי' עשרת צבי, כשהייתי בוידוישוב ביום ה' ו' ד' ה' ש' ב' תתקפ"ד תחפודתו הברים מקשיבים לכבוד הרח"ק אור ישראל וקדושו בק"ש מ' צבי הירש ונר' וכוונתו על יום ה' יצ"צ י"א חסון שחיה זמן קהלה לכל התברים.

פ"א לקח הגה"ק ר' שלום זצ"ל מקאמינקא עמו את בנו הה"צ ר' יהושע זצ"ל שמלא אח"כ מקומו, והוא עורנו עלם צעיר ויסעו יחדיו לזידיטשוב להיות באשכבתא דרבי. ויהי באשמורת הבקר יצא בנו החוצה וישמע קול איש היושב ועוסק בתורה בהתעוררות נפלאה, ויקם וילך עד לפני חלון החדר שממנו נשמע הקול וישקף בעד החלון וירא והנה אברך שחור יושב ולומד בהתפעלות זו, נחקקה תמונתו בלבו ושב לחדרו, לעת הצהרים ישבו כל הצדיקים והחסידים יחד בסעודה בתוכם גם הגה"ק מקאמינקא זצ"ל וסמוך לו בנו הצעיר, וידא והנה זה האברך השחור שדאה בבוקר, נכנס, בידו האחת כר מלא מים ובידו השניה כלי לנטילת ידים ועל שכמו מגבת לנגב בה את הידים. והוא הולך בין הצדיקים והחסידים וממלא בשמחה מים מן הכד בכלי ומושיט לכל אחד מן המסובים ונותן להם את האלוטנית, וכה הוא הולך וסובב את השלחן בעליות ופנים שוחקות שואב ומושיט עד שנטלו כל המסובים את ידיהם, שאל העלם את אביו: אבא מי הוא האברך השחור הלזה ומה טובו. ענה אביו ואמר לו: בני שים עינך היטב עליו כי יבא יום והוא יהיה נשיא בישראל וחסידים לאלפים ישכימו לפתחו.

(ב) כמה שנים קודם התגלותו של רבנו. היה בנו הרה"צ ר' שלמה יעקב זצ"ל אצל הגה"ק ר' שלום זצ"ל מקאמינקא. וכשנפטד ממנו אמר לו בזה הלשון: בבקשה ממך כשתבוא לבית אביך הקדוש תזכיר אותי לפניו שיתפלל בעדי (ואמר לו שמו ושם אמו) ותאמר לו כי אני מדגיש מרחוק שהסicht את דעתו ממני לגמרי.

(ג) רבנו השתמט בכל יכלתו מלהשתמש בכתרה של תורה להיות רבי בישראל ויותר נוח היה לו אלו מצא התמנאות לרב או למו"צ באיזה עיר קטנה (כי רבנו היה בקי בהוראה כאחד הגדולים) בפרס של זהובים אחדים לשבוע, ובלבד שיוכל להקדיש ימיו ילילות לתורה ולעבודה ומשרה כזו היתה פנויה אז בעיר באלחוב, נסע רבנו לשם כך אל הגה"ק ר' שלום זצ"ל מבעלזא ובקש ממנו שיכתוב בשבילו המלצה לפרנסי הקהלה ההיא אבל הגה"ק מבעלזא לא נענה לבקשתו, כשיצא רבנו מביתו, שאל אותו חתנו הרה"ק ר' חנוך העניך זצ"ל מאלעסק, מדוע מנע טוב מבעליו. ענה חתנו ואמר לו: אני רואה שאלפים ורבבות חסידים עומדים מאחורי כתפיו ומחכים למוצא פיו, והוא רוצה שאכתוב עליו טובות כדי שיהיה רב או מו"צ עני באיזה עיר קטנה? כשקראתי את שמו יצחק אייזיק בן עטיא" בפתקא שמסר לידי, ראיתי שראשי תיבות של שמו הן הן הרת של ד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה שיש לו בהן כח גדול ורב, כששמע הרה"ק ר' העניך את דברי חתנו יצא אל רבנו להפס את דעתו ומסר לו הדברים שאמר חתנו, אבל רבנו לא נתקרה דעתו בכך, ופנה באותה בקשה עצמה אל הרה"ק ר"מ מפרימישליין זצ"ל, אבל הוא הגיד לו דברים מפורשים וברורים שאין זו תעודתו להיות מו"צ כי אם יכהן בתור רב וצדיק הדור, ומעשה שהיה כך היה.

(ד) כשהיה הרה"ק ר' מאיר'ל מפרעמישליין זצ"ל לעת זקנתו במרחץ נאוויסעליץ (בכפר סמוך לעיר זוראוונא) לרחוץ במי גפרית שהיה שכיחים שמה בעת ההיא, בא רבנו אליו לשבת אחת, כל ליל שבת ישב רבנו ועסק בתורה, וכשהאיר היום חלש לבו ויצא לבקש לו כוס חמין להשיב את נפשו, הרגיש הרה"ק ר' מאיר'ל ברבד ברוח קדשו, וקרא בקול גדול אל משרתו שיקח מהרה כוס חמין ויבאהו אל רבנו, אבל עד שעשה המשמש את שליחתו עבר רבנו לפני חלון

אדרו של הר"מ וכשראו דפק באצבעו על זכוכית חלונו ורמז לו לבא החררה. כשנכנס מיד הושיט לו כוס חמין גדולה לשתות. ואחר ששתה נכנס הר"מ עמו בשיחה ושאל אותו על מצב פרנסתו. השיבו רבנו שמעולם לא דבר בשבת מענייני פרנסה אבל אין מסרבין לגדול וע"כ הוא משיבו שפרנסתו דחוקה מאוד ואחת הוא שואל מאת ה' שימצא איזה רבנות בעיר קטנה שיוכל לעסוק בתורה במנוחה. השיבו הר"מ ואמר לו: אני אומר -אהוב את המלאכה- זו מלאכת שמים להיות רבי (גוטער יוד) בישראל -ושנא את הרבנות- להיות רב או מורה הוראה בארץ. תעודתו דמר להיות צדיק הדור ולא להיות דיין ומורה הוראה. השיב לו רבנו: הלא אמרו רבותינו ז"ל -פשוט נבילתא בשוק ושקול אגרא- כלומר שתפסוק שאלות באיסור והיתר בנבלה וטריפה ותקח פרס מן הצבור. ולא תאמר כהנא אנא גברא רבא אנא שלא האמר להיות רבי. כששמע הר"מ תשובה נצחת זו אמר לו בזה הלשון: אם כן הלא למדן הוא מר, ובכן אני מכבדו להתפלל לפני התיבה פסוקי דזמרה (ביתר חלקי התפלה כבר נחכדו להתפלל בני טובים אחרים שהיו בשבת זו אצל הר"מ). עמד רבנו לפני התיבה והתפלל פסוקי דזמרה בהתעוררות גדולה. וכשגמר ורצה לעזוב את התיבה רמז לו הר"מ שיתפלל גם שאר התפלה. אחר התפלה בלחש רצה רבנו שוב לעזוב מקומו. ועזב רמז לו הר"מ שימשיך תפלתו גם הלאה. כשהתחיל רבנו את תפלת השמיע לפני הצבור הסיב הר"מ את כסאו מול התיבה ואמר לחתנו הרה"ק ר' אברהם ממקילייב זצ"ל בזה הלשון: ער האָט אַ קאַריץ יראת שמים נאָך מיט אַ וועריץ. והסתכל בסניו במשך כל התפלה. וכ"כ נתפעל מתפלתו עד שכבדו להתפלל גם תפלת מוסף לפני התיבה ונדחו כל שאר המכובדים מפניו:

(ה) ביום הושענא רבה של שנת תר"ח נסע רבינו לבקר את בן דודו הגה"ק ר' יודא צבי מראודיל זצ"ל שחלה אז את חליו שמת בו. כבדו הגה"ק לעבור לפני התיבה ולהתפלל הלל והושענות לפני הצבור. עמדה מסתו של הגה"ק החולה בבהמ"ד סמוך אצל הבימה. וכשעבר רבנו לפניו בשעת ההקפות של הושענות. הגיעה התלהבותו של רבנו למדה מופלגת כזו עד שמצא החולה הקדוש לנחוק לאחוז בכנף טליתו כמה פעמים ולמשוך אותו כדי להפסיקו מעט מדבקתו. כי ירא שלא יגיע לכלות הנפש בתפלתו זו.

(ז) וכדאי להעיר שהגה"ק מרודיל עצמו רגיל היה להתפלל בכל כוחות נפשו ואפי' ביום הכפורים האזרין שכבר היה חולה אנוש ומוטל למטה. כשהגיע הש"ץ לסדר הזבודה ואמר. והכהנים והעם כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא. הפיל עצמו בכל כחו לארץ וצעק השם הנכבד והנורא בקול אדיר וחזק. כך בערה בו אש ה'. ופעם אחת היה הגה"ק מרודיל בעיר קולומיי וקרא פרשת עשרת הדברות בהתלהבות נוראה כזו עד שעמדו כל הקהל כנדהמים, וכפי שספרו לי זקנים שהיו באותו מעמד הגיעה התרגשותם לידי כך עד שהביטו אל הבימה אם לא אהזו בה אש. כשנפטר רבנו ממנו ברכו שעל חג השבועות יבואו אליו שני אלפים חסידים:

(ז) בשביעי למרחשון תר"ח נפטר הגה"ק ר"צ מרודיל זצ"ל ולא הניח אחריו בן כי אם חתניו רבנן ובדאשם חתנו הגה"ק ר' יחזקאל הלבךשטם זצ"ל שהיה אח"כ האדמו"ר בשינאווא. שמלא מקום חותנו ברכנות ברודול, רצתה חותנו

חותנו שימלא מקום בעלה גם בחסידות ולשם כך נסעה עמו לקדוש ישראל מרוזין וצ"ל. אבל הצדיק ההוא אמר לה כי לדעתו יעברו מצתה כל חסידיו הרה"ק מרוזדול אל האברך השחור ראתה הרבנית אצבע אלהים בדברים הללו. אחרי ששום איש לא דבר עם צדיק זה אודות רבנו, וקבלה דין שמים באהבה :

ה' ודבר ה' היה אמת בפי הקדוש מרוזין, חסידיו של הגה"ק מרוזדול נתנו עיניהם ברבנו. וחסידיו המובהקים מקולומי חשבו מחשבות כבר בשנה הראשונה להביא את רבנו לשבות שבת אחד בקהלם, אחד מנהם שלח לרבנו פדיון גפס קודם ר"ה תר"ט וכתב לו שרצה לבוא אליו לר"ה אבל לא איסתייץ מילתא, וזה מה שהשיב לו רבינו, מה שהעתיקתי אית באות מגוף הכתי :

ב"ה ג' ברכה תר"ט לפ"ק :
שלום וחיים טובים לידידי הרבני המופלג החסיד הירא החכם הנגיד מו"ה אפרים פישל ב"ר יתן הש"י ברוך הוא גמר חתימה טובה לו ולבני ביתו ולכל החבריא חברינו החסידים הנגידים היראים, קבלתי מכתב עם ארץ ער"ה, ואני אבקש רחמים בעדו בכלל ישראל לכל טוב, יהי רצון שנשמע ונתבשר במהרה בשורות טובות מאחינו בני ישראל, ומה שכתב לי מעלתו שה' משתוקק להיות בצלינו על ימי נוראים, וגם שאכתוב לו אם בדעתי באיזה זמן להיות עם החברים, בקשתי שיעיין מעלתו בזהר פ' בלק קצ"ז ע"ב על פסוק אם לא תדעו לך שאמר שם הוזהר הקדוש כשאבא הקב"ה ח"ו מגרש את בנו בגלות ח"ו וכנסת ישראל עבדת לבנהא טיבו בטמירו בגניזו וקב"ה ג' טב עלי' מה דעבדת לבנהא בטמירא בגניזו אע"ג דלא מכשרן עובדין מכאן דאתחזי אבא כו' עכ"ל עיין שם אחי, נמצא לאיש כמוני שאני מכיר פחיתת ערכי מסתמא איני כדאי להיות מי מסתופף בצילנו, וזה שמעלתו שלח לי אר"כ טוב עשה כמאמר הוזהר הקדוש דקב"ה טב ל' מה דעבדת בטמירו, ופי יתן שיעזור לי הבורא ב"ה שאכשיר מעשי ואעשה הטוב והישר בעיניו ב"ה ע"ז אני מבקש בכל יום ויום שלא אצטרך להיות גע ונד ח"ו אלא שיוון הש"י אותי ובני ביתי מידו הפליאה הפתוחה הקדושה והרחכה לביתי הגם שאיני בעל משא מתן יוכיר הש"י הידידים היראים הנגידים וישלחו או יביאו לי, ומי יתן שהש"י יעזור להם ברכה והצלחה במעשה ידיהם כ"ד ידידו המעתיר בעדו בכלל ובפרט לכל טוב הק' יצחק אייזיק בהרב ר' ישכר בעריש זלה"ה מזידיטשוב, פורס שלום אני לידידי החברים (כאן מטושטשים ב' או ג' תיבות) לכל הנלוים עליהם גמר חתימה טובה עכ"ל המכתב הקדוש :

זמננו רואים אנחנו כי אע"פ שפרנסתו היתה דחוקה ביותר עד שר"כ אחד היה כל כך חשוב בעיניו בכל זאת החליט כבר בדעתו שלא לצאת מביתו כי אם שהחסידים היראים הנגידים ישלחו או יביאו לו תמיכתם לביתו, אבל מני אז צד עברו עליו כשלש שנים בעניות גדולה עד שסוף נתבקע כשחר אורו. והארץ האירה מכבודו :

פרק שביעי.

ראשית התגלותו חסידיו הראשונים הצדיקים ר' שלמה מדאלינא
ור' משה מסקאלע. ביאת הר"צ ר"י מקאמינקא אליו. בקוריו
של הגה"ק מקומרנא אצלו.

**(א) כשסוף סוף נתפרסם שמו הטוב בעולם פגשו החסידים הראשונים בקושייכ
בפנים שגרמו להם יסורי נפש לא מעטים, כי רבנו היה אמנם בן -
אחיו של מורו ורבו רבנו מהרצ"ה זצ"ל, אבל סוף סוף לא בנו יורשו הטבעי,
ובידיטשוב חי אז אחד מחתניו של מהרצ"ה זקן בן - טובים שחשב בלבו כי ע"פ
משפט הירושה לו יאתה המלוכה. ועכ"פ בבית מדרשו של חותנו ששם התפלל גם
הוא גם רבנו בודאי שלו משפט הבכורה בהיות חתנו. ולכל דבר שבקדושה בתפלות
בשבתות ומועדים וביחוד בימי ר"ה ויו"כ הוא הוא הראש וראשון, ובכן כאשר
באו החסידים לרבנו הנה מצאו בביהמ"ד "מרא דאתרא" אחר, הם פשו מביתם
לשבתות ויורט ביחוד לשמוע אל הרנה ואל התפלה של רבם - רבנו והנה הם
זקוקים לשמוע תפלותיו של זקן זה, ובכן סבלו החסידים מן המצב המשוונה ההוא,
אבל לא ארכו הימים ותהי הרוחה, זקן זה היה חייב מסים למלכות והנושה בא
ולקח בעבוס את האדרת שער של שבת שלו, והימים ימי ר"ה יו"ב וסוכות משמשו
ובאו, ועוד מעט ובאו ימי הקור, נכנסו אליו חסידיו רבנו קודם ר"ה והתחייבו
לפדות את עבוסו בתנאי שיותר לסובת רבנו על תפלות חשובות של ר"ה ויו"כ
שהחזיק בם עד כה, ותמורתם יתפלל אותן התפלות שהחזיק בהן רבנו, היו
החליפין האלו קשים עליו וסירב בתחילה אף איים על בעלי ההצעה שמרה תהיה
אחריתם, אבל כאך עליו ידו ההכרח ונתרצה לאחרונה להצעתם, נפדה העבוס
מהמלכות, ונפדו מידו תפלות מוספים של ר"ה ויו"כ והתקיעות בר"ה ועברו לרשותו
של רבנו, וכשנתרבו החסידים ונתמלא ביהמ"ד עד אפס מקום, ראה מעצמו שאין
לשחות נגד הזרם והניח כתרו לרבנו לגמרי, וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו
ממנו כל ימי חייו, וגם החסידים תמכו בידו בכל עת.**

**(ב) בחג השבועות הראשון להתגלותו, באו אלו שני תלמידי חכמים נכבדים,
הצדיקים ר' שלמה מדאלינא זצ"ל ור' משה'לי מסקאלע זצ"ל שהיו שניהם
לפנים תלמידי רבנו רצ"ה זצ"ל, והראשון עוד זכה לקבל פני הגה"ק מלובלין
זצ"ל, כשבאו אמר רבנו שעכשיו נתקיימה בו ברכתו של הגה"ק מרודול זצ"ל
שברכו שיבואו אליו לחג השבועות שני אלפים חסידים, כי כל אחד מהם שקול
נגד אלף חסידים.**

**(ג) ר' שלמה מדאלינא היה סופר סת"ם עד אמצע שנותיו, ותפילין שלו היו נקנים
ביוקר מפני חשיבותם, אבל בפעם אחת הפסיק ממלאכתו מלאכת שמים,
והיה מחזר אחרי תפלו לקנותם מיד בעליהם ולגנום מפני שחשש שמא לא נכתבו
כהלכתו (ע' ערובין י"ג), בשנת תרס"ו כתב רבנו ספר תורה לעצמו, ופנה אל
ד' שלמה במכתב שנשלח ע"י שליח מיוחד, וחלה את פניו ושיקבל על עצמו לכתוב
בספר ההוא עכ"פ את השמות הקדושים שבו, לא יכל ר"ש לסרב לרבנו, והתחיל
את עבודתו, אבל מרוב הטבילות והסגיפים שנהג בעצמו לפני כתיבת השמות נפל**

למשכב וחלה. ראה רבנו שיש בדבר משום סכנת נפשות, ויתר על כתיבתו ופטר
לשלום, להערכת כבודו בעיני רבנו כראי להשתק מכתב רבנו אליו בענין זה.
וזה לשון המכתב:

ב"ה יום ג' תשא תרש"ו לפ"ק.

שלום שלום לכבוד הרב הצדיק החסיד, מופלג בדורו, בוצינא דנהורא, ידיד
ישראל ותלמיד רבנו קש"ת מו"ה שלמה נ"י יאריך ימים ושנים ובבני
ישראל יראה גדולתו עד ביאת גואל ב"א.

הנה מי אנכי לגשת אל הקדש. על כ"ז בשביל קיום התורה אמרתי לבקש
מכבוד קדושתו היות מצוה התרי"ג לקיים הכתוב ועתה כתבו לכם
את את השירה וגו'. לכתוב ס"ת לעצמו כך איתא הלשון בגמ' סנהדרין.
והנה התחלתי המצוה וע"י כבוד קדושתו סומך אני לגמור ע"י מי שיאמר
כבוד תורתו, וקדושת כתיבת השם בשביל אהבת רבנו אמרתי לבקש מכבודו
לבית המדרש רבנו שיהיה הכתיבה בעצמו אם אפשר, וכבר אמרו חז"ל
בגמ' ערובין נ"ד ע"ב אמר רב חסדא אין תורה נקנית אלא בסמנין שנאמר
שימה בפה א"ת שימה אלא סימנא וכו' מאי דכתיב לא בשמים היא ולא
מעבר לים היא וכו' שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחרי' וכו' עד
שסיים ר' יוחנן ואמר לא בשמים היא לא תמצא בגסי הרוח וכו' ע"כ יהי
רצון שיקוים בו הכתוב וקדוש אשכון ואת רכא וגו' שירוצה רצונו למלאות
הרצון השפל וידידנו החסיד הירא אוהב ישראל כבוד מו"ה יעקב נ"י מוכ"ז
נוסע לכבודו במיוחד בשביל בקשה זאת, כ"ד ועירא דמן החברים ומצפה
ל"ישועה הק' יצחק אייזיק מזידיטשוב.

וכשמתה בתו של הצה"ק ר' שלמה זצ"ל כתב אליו הרה"צ ר' סענדיר ליפא
זצ"ל בנו של רבינו מכתב תנחומין, ובשולי המכתב כתב רבנו.

פורס אני לשלום ידידנו הרב החסיד האמיתי מו"ה שלמה נ"י, כבר אמרו רז"ל
בת ה' לו לאברהם בכל שמה ואמר דורי רבנו זלה"ה שרצ"ל לאהבה
להשם ית' בכל לבבך ובכל וכו' ע"כ יתחזק באלהיו ויתן לו הש"ת
בימים הבע"ל גמר טוב ויראה נחת וחיים אצל אחינו בני ישראל ושיבה
טובה בתורה ועבודה, כ"ד הק' יצחק אייזיק מזידיטשוב. ולמה לקיים דברי
רשכנ"ה מלובלין שאמר לקיים השמר לך ושמור נפשך כו' כנודע
אחרי כן כתב אליו גם מכתב ביחוד וזה לשונו הטהור.

ב"ה שלום שלום לכבוד ידידנו ידיד ישראל הרב המופלג החסיד האמת
מקש"ת מו"ה שלמה נ"י יאריך הש"ת ימיו ושנותיו עד ביאת גואל
צדק בק' דאלינא.

בקשתי ידידי לקיים חזק ואמץ ויתחזק באלהיו, ושמעתי משם רבנו שאמר
על עצמו כשיבא לעלמא דאתי וישאל לו רשבי' על מה שלא
הניח בן ליורשו ישיב לו כן בגלגול ראשון היה לו בן ובגלגול זה יש לו
הרבה בנים ע"כ שמעתי והפי' הוא כמבואר בגמ' ב"ב קס"ז ע"א אר"י
משום רשבי' כל שאינו מניח בן וכו' (והאריך רבנו לפרש ע"ד סוד ענין
אמרם שם רין גרמא דעשיראה ביד וסיים) וע"כ מקש"ת ידידנו להיות
עם החברים ולהורות לתלמידים החסידים יונגי לאס יראת שמים עד ביאת

יגון בבי"א, כ"ד ידידו לנצח הדו"ש באהבה ומכרכו שיזכה בבנין ציון
"וירושלים, הק' יצחק אייזיק מזידיטשוב (נדפסו בסוף התהלים ע"פ אמרות
טהורות מהגה"ק מטרניגראד).

ממכתבי קודש אלו למדים אנחנו רוב חשיבותו בעיני רבנו, שהיה רגיל לומר
שבפעולות העליונים ממלאים פיהם שחוק אל המצב המשונה שר'
שלמה הוא התלמיד ואני — כביכול — רבנו, וכשנפטר ר' שלמה אמר רבנו
פ"א שבחר לו את ר' שלמה לחברו בגן עדן, ופ"א בסעודת ר"ח שאל אותו
רבנו בזה הלשון: ד' שלמה! ההייתם בהיכלו של ר' שמעון בן יוחאי? שתק ר'
שלמה, ורבנו הוסיף: ואני האם הייתי שם? ואיך שהייתה כוונתו העמוקה של
רבנו עכ"פ נראים הדברים שהחזיק אותו רבנו לבעל מדרגה גדולה, ור' שלמה
זה התבטל עצמו בפני רבנו כתנוק ממש, הוה עובדא שישב אצל שלחנו ביום
השבת וכאמצע הוכרח לעזוב מקומו, לא הרהיב כנפשו עוז לקום ממקומו ולצאת
כדרך בני אדם, כי אם כפף קומתו אל תחת השלחן ויצא דרך שם, מפני כבודו
ומוראו של רבנו, וכשקרא מי מן החסידים אותו בתואר "דבי" התחלחל כמי
שנשכו נחש ואמר און אין לנו רבי כי אם רבנו לזידיטשוב, פ"א דבר עם הרה"ק
ר' מיכילי זצ"ל מגלונא אודות רבנו עמד ואמר שמימות רבנו הק' מלובלין זצ"ל
לא קם בישראל רבי כרבנו.

(ד) משנהו בדומה לו היה הרה"צ ר' משה'לי מסקאלע זצ"ל, הוא התנהג בעירו
ברבנות והיה נחשב לקדוש ה', מכובד בכל הגליל, מפני שהיה באמת
גדול בתורה וביראת שמים, ודברים נהגו ממנו עצה ותושי', ואלמלא קבל עליו
מרותו של רבנו היה רבן של אלפי חסידים, אבל ענותנותו גרמה לו שלמדו
חסידיו ממנו ודבקו גם הם ברבנו, אבי מורי ז"ל היה בימי חורפו כמה שבועות
בעיר סקאלע להברות גופו באוירה הטוב בהרים אשר סביב לה, והיה יוצא
ונכנס בבית הצדיק דמתא הנ"ל שתורתו ותפלתו לקחו את לבבו, וכששמע שצדיק
זה יש לו רב גם הוא צדיק גבוה מעל גבוה נעשה גם הוא על ידו לאחד מחסידיו
רבנו, שדבקה נפשו בו.

(ה) שני צנתרי דדהבי אלו היו החסידים הראשונים של רבנו, ומי ראה אלו
יוצאים ולא יצא? לא ארכו הימים וכזרם מים כבירים זרמו חסידים אל
רבנו מכל אפסי ארץ, באו חסידים המונים המונים מכל קצוי גאליציא, הונגריא,
זיכנברגען, מולדוי — וולכיא, והבאים היו רבנים גדולי תורה, שרבים מהם היו
בעצמם ראשי בני ישראל, וסתם חסידים אנשי מעשה, בנים ובני בנים של צדיקים
קודמים, מלבד בעלי — בתים הגונים ועשירים נדיבים, כולם נעשו לגיון של
רבנו שעלה מספרם לאלפים ורכבות, והם לא עברו אליו בירושה, כי אם רוחו
הוא קבצם ובכחו הגדול — כח התורה — עשה לו את כל החיל הזה, ובפעם
אחת נתפרסם שמו בכל המדינות, בלור צדיק כביר מושיע ורב.

(ו) כששמע הרה"צ ר' יהושע זצ"ל בנו של הגה"ק ר"ש זצ"ל מקאמינקא את
שמע רבנו ההולך בכל המדינות, זכר את הו"ו ברים שאמרו לו אביו
בימי עלומיו (ראה לעיל פרק ו' אות א' וב'). והחליט בדעתו לנסוע אליו לתהות
על קנקנו למען ידע אל נכון כי נכח ה' דרכו והגון הוא רבנו להיות לו לרב.
בנסעו עשה לו שלשה סימנים שעל פיהם יבא משפטו על רבנו, א) כשיבא
לזידיטשוב

לזידיטשוב יבא רבנו אליו לשאול לו לשלום, (ב) שיזמין אותו לאכול עמו לחם, (ג) שיכוון ברוח הקודש לאחת ממחשבותיו, אם שלש אלו יעשה לו ידע כי הוא האיש אשר בו בחר ה' לרבי בשבילו, ויהי כאשר הקריב לבא לזידיטשוב אחוזתו פתאום חמה וכבואו העירה לא יכל לרדת ברגליו מן העגלה כי אם נשאוהו ממנה והשכבוהו במטה והקול נשמע בבית רבנו כי בא הרב מקאמינקא ונחלה והוטל למשכב, חיש מהר הלך רבנו אליו לבקרו בבית מעונו *) ברכו רבנו לשלום והבטיחו כי עוד בו ביום מחלתו כליל תחלוף, ובערב יסעוד עמו יחד סעודת הערב בביתו, ראה הרב כי שנים מתנאיו כבר נתקיימו ועודנו משתאה ומחריש לדעת מה יהיה בתנאו השלישי, וכנהסחת רבנו כן היה לערב קם הרב ממטתו הלך אל רבנו וסעד על שלחנו, לאחר שסעד הלך רבנו ללוחו ואמר לו בבת— צחוק: רב מקאמינקא וכי מי שאינו יכול לכוון מחשבותיו של חברו ברוח הקודש אינו רשאי להיות רבי? נוכח הפעם הרב מקאמינקא כי ה הצליח דרכו ויש לו רבי בזידיטשוב ומאז נעשה תלמיד מובהק של רבנו, וגם נתחתן אח"כ באחד מבניו.

(ז) הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקאמארנא שהיה בן גילו וחברו של רבנו, וקדם לו ברבנות כמה שנים, ובישראל גדול שמו ע"י ספריו שחיבר בנגלה ובנסתר והיה גבור במלחמתה של תורה, ולפי עדותו (בספרו עה"ת) גם את דודו רבנו מהרצ"ה זצ"ל לא קבל לרב לו עד שמצא בו מדריגותיו של הבעש"ט זצ"ל, כשהגיע שעתו של רבנו כסף ראשו לפניו ובא אליו פעם או פעמיים בכל שנה, וכמה פעמים מתוך התפעלות מתורתו של רבנו עמד ונשקו על פניו ועל מצחו, ופי' אמר שעתידים צדיקי הדור ליתן דין וחשבון על שלא באו לקבל פניו של רבנו.

(ח) הסבה שקבל עליו צדיק כביר זה מרוחו של רבנו היתה כפי שנשמע פי'א מפי בנו הה"צ ר' אלעזר זצ"ל, מפני שנגלה לו בחזיון לילה שיש עליו דינים בשמים על שאינו מכניע עצמו לפני צדיק — הדור, ובבוקר פשפש ומצא שבין הצדיקים שבדורו אין ראוי להיות צדיק הדור כרבנו, ומני אז היה נבקר את רבנו כפעם בפעם.

(ט) בכל פעם שבא אל רבנו, הלך אליו רבנו לברכו בשלום וברך עליו ברכת שהחיינו, פי'א אמר אל רבינו שקודם נסעו מביתו בא אליו אחד וכבד אותו בסנדקאות בבנו, וכמעט שדחה את הנסיעה בשביל זה, אבל נתישכתי — אמר הגה"ק — כי מצות ומלתא את ערלת לבבכם גדולה מצות סנדקאות ולכן באתי הנה

(י) וכדאי להעיר שגאון וצדיק זה היה מבקר קשה על צדיקי הדורות האחרונים, ובספרו היכל ברכה עה"ת בפ' ואתחנן הוא כותב: ועבדתם שם אלהים אחרים מעשי ידי אדם וגו' אמרו לי בחלום כו' בדורות שלפנינו היו ראשי הדור רואים מסוף העולם ועד סופו ומדברים ברוח הקודש וכו' ובעקבתא דמשיחא חוצפא יסגי ועברתם שם אלהים — ראשי הדור — מעשה ידי אדם עץ ואבן וגו'

*) דוגמא ליבר אנו מוצאים בגמ' ברכות ט' א"ר המנוגא מי כהחכם ומי יודע משר דבר מי כהקב"ה שירדע לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חוקי' לישיע' חוקי' אמר לייתי ישיע' גבאי וכו' ישיע' אמר לייתי חוקי' גבאי וכו' מה עשה הקב"ה הכיא יסורים על חוקי' ואיל לישיע' לך ובקר את החולה.

וגו' אשר לא יראו ברוה"ק ולא ישמעון כרוזין שלמעלה ותורה פסי עליון וכו' עיי"ש, ובספרו זהר חי על הזוה"ק ס"פ בראשית הוא מספר שפ"א נכנס בחשאי אל חדר דודו רבנו מהרצ"ה זצ"ל בחג השבועות בהשכמה, ושמע שהוא בוכה לפני קונו מפני שבאו אליו ערך ארבע או חמש מאות אנשים ליום החג, ואמר אפשר שאת האנשים האלה שלח לו הסי"מ ימ"ש להרחיח מעל השי"ת, ובכה בדמעות שלישי, ומסיים ע"ז הגה"ק בזה הלשון: וכעת ארבעים אלף בישראל אין די, ודברים קשים כאלו אנו מוצאים בספריו הקדושים שחיבר בכמה וכמה מקומות ומהם אנחנו למדים כי לא נרתע צדיק כביר זה אפי' בפני רבי שארבעים אלף חסידים רצו אחריו, ואם הכניע עצמו לפני רבנו לא עשה זאת מפני אלפי חסידיו כי אם מפני שהכיר בו שהוא הוא צדיק הדור.

(יא) בכל פעם שבא אותו צדיק אל רבנו, היה אותו היום יומא טבא לרבנו, ואשרי עין ראתה את שני אדירי התורה הללו יושבים במסבה אחת, פיהם ממלל ברבין רוי דרוזין שלא שמעתן און מעולם, אחרי הסעודה היו בני רבנו וכל החסידים ואנשי מעשה עמהם מלוים את הגה"ק הנ"ל מבית מדרשו של רבנו לביתו, שם נאמרו ונשנו דברי התורה שאמר רבנו על שלחנו, פ"א קם צדיק זה על רגליו ואמר בחרדת קודש בזה הלשון. "רבתי! הלא גם לנו ב"ה עינים להביט נפלאות בתוה"ק, אבל עינים מאירות כאלו שיש ליהודי זה להסתכל באור הגנוז שבתורה זה באמת לעילא לעילא מכל ברכתא"

(יב) סיפר לי החסיד ר' אברהם סופר ז"ל, שהיה באותו מעמד בש"ס פ' תבא כשהלך המשמש להביא מים אחרונים לנטילה קודם ברכת המזון שאל הגה"ק מקומרנא את רבנו בלחישא כתיב ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך, מהו פירושה של המלה והשיגוך, השיבו רבנו גם הוא בלחישא "והשיגוך אלו הן השגות הראב"ד על הרמב"ם בנתיים הביאו מים אחרונים ונפסק הדיבור וברכו בהמ"ז, אחר הסעודה כשהלך הגה"ק לבית מלונו שאל את בני רבנו אם הבינו את תשוכתו של אכיהם בנוגע למלת והשיגוך, שתקו ולא ענו כלום כדי לשמוע את פירושו הוא, פתח ואמר ברגש קודש, אלו רציתי לפרש לכם את כוונתו לא הספיקה לי לכך שנה תמימה:

(יג) גם הגה"צ ריו"מ זצ"ל מספינקא (בהקדמתו לספרו של רבנו עה"ס' במדבר) מספר, שפ"א היה אצל רבנו צדיק מפורסם גאון ומקובל גדול אשר כל רז לא אויס לי', ודבר עמו מן התורה שאמר רבנו על שלחנו הטהור ופירש את דבריו בעמקות גדולה ואמר לו (לריו"מ) שכדי לפרש את דברי התורה האחת של רבנו לא היו מספיקים לו כמה שנים.

(יד) עד היכן הגיעה הכנעתו של קדוש ה' זה מפני רבנו ספר פ"א הרה"צ ר' שלמה מדאלינא זצ"ל, שהי' במקוה יחד עם הגה"ק הנ"ל, פתאום הוגר להם שרבנו הולך ובא לבית הטבילה, תפס כל אחד מהחסידים את כליו ובגדיו בידיו ויצא מן החדר, והגה"ק מקומרנא אך עלה מן המקוה והנה בא רבנו, תפס גם הוא את חפציו בידיו והסתיר א"ע בקרן זוית והתלבש בהצנע ובחפזון

(טו) ספר בנו של רבנו הרה"צ ר' שלמה יעקב זצ"ל, שפ"א היה אצל הגה"ק הנ"ל בקומרנא, ונתן לו חיבור אחד מחבוריו כתב יד שימסור לרבנו לעיין בו ולהורעהו דעתו עליו, עיין רבנו בחבורו זה ולא אמר עליו כלום, כשבא

אח"כ הגה"ק מקומדנא אל רבנו ונודע לו שעבר רבנו על ספרו זה בשתיקה נסלו והשליכו באש לעיני ר' משה יעקב זצ"ל.

פרק שמיני.

סדר העבודה של רבנו בתורה ותפלה. סתור ומוראו על כל סביביו. אופן קרייתו עשרת הדברות :

בדורו של רבנו היו אמנם כמה וכמה צדיקי אמת גדולי הדור אשר האירה הארץ מכבודם, אבל אישיות מיוחדת כזו של רבנו גם בשעתו לא היתה. הוא היה צדיק שמצאו בו נפש כל השרדות השונות בישראל, החל מבעלי — בתים חרדים עד רבנים גדולי תורה וצדיקים אנשי מעשה **משה** רבנו ע"ה התפלל בשעתו יפקוד אלהי הרוחות איש על הערה וגו' ודרשו רז"ל אלהי הרוחות למה נאמר? אמר לפניו רבש"ע מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו. מנהיג כזה היה רבנו בדורו, הוא היה איש אשר רוח בו שידע להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד ממעריציו, כל אחד ואחד מצא בו רבו' כלבבו, גם הבהע"ב הפשוט שאין לו בעולמו רק מה שעיניו רואות, ואינו רגיל ליתן בהקפה כלום, לא היה צריך לסגל לעצמו אמונת צדיקים כדי להאמין ברבנו כי איש אלהים קדוש הוא, כי מצא בו הכל "בעין" יראתו וקדושתו של רבנו היתה נתפסת בידים ממש, כן בשעה שעמד והתפלל כן בשעה שהיה יושב ודורש, או אפי' בשעה שדבר עם העם בעיני צרכיהם הם, הכל ראו עין בעין כי נפשו גחלים תלהט, והוא כלו קודש לה' ופחד אלהים תמיד לנגד עיניו

(א) פ"א היה אצל רבנו הגה"צ ר' זלמן לייב ט"ב זצ"ל מסיגוט והביא עמו כמה מחסידיו ובתוכם גם אנשים אחדים שהיו במדה ידועה גם גאורים במקצת בעלי אהוות שדה וחרם, ויהי ביום הששי בקש ר' זלמן לייב מאת רבנו שכשיבואו האנשים האלה לפניו יגיד להם דברי מוסר להחזירם למוטב, השיב לו רבנו דברי מוסר שלנו הם כשאנו אומרים לפני הצבור בשבת הכל יורוך והכל ישבחוך והכל יאמרו אין קדוש כה' ומי שאינו מתעורר אז להרהר בתשובה גם דברי מוסר לא יועילו לו, ויהי ממחרת ביום השבת כשהתחיל רבנו לאמר לפני התיבה "הכל יורוך" הסתכל ר' זלמן לייב בפני אנשיו אלו, ומה השתומם לראות כי אלו שעד עכשיו היו רק שפתותיהם נעות ותפלתם מהשפה ולחוץ הנה פתאום התלכחה בהם נפשם ויחד עם כל החסידים המובהקים התפללו ברגש השמיעו במרום קולם ומעיניהם נוצצו רסיסי דמעות, ראה הגה"צ הנ"ל ונוכח כי אמנם תפלה זו של רבנו מוסר השכל היא לשומעיה.

(ב) ב"מי חורפי למדתי תורה אצל הרב הדיין שבעיר מולדתי מורי ורבי הרה"ג ר' יצחק אייזיק רויט זצ"ל שהיה מחסידיו של רבנו ורגיל לנסוע אליו כמה פעמים בשנה על שבתות ויוה"כ, אבל בעוד שבשבת היה מתפלל ותפלתו ערבה לו הנה ביוה"כ מפני הצפיפות הגדולה שהיתה בבית מדרשו של רבנו היתה תפלה

תפלה מעורבת והצטער תמיד על זה אחרי יוה"כ, וע"כ התרחק בכל כחו מן המון הנדחקים לעמוד דוקא בקרבנו של רבנו אבל גם שם לא מצא מנוח, פ"א ביוה"כ פעלה עליו תפלתו של רבנו כל כך עד ששכח לגמרי את כל הסביבה שהוא נמצא בה ותפלתו היתה בהתעוררות גדולה, ממחרת יוה"כ כשבא בתוך הבאים לקבל ברכת הפרידה מאת רבנו הציץ בו רבנו ואמר לו בבת - צחוק - אבל אתמול התפללת יחד עמנו? שמעו דאנשים שמן הצד את הדברים ולא הבינו פירושה כי מה גבר בגוברין ומי מכל הקהל הגדול לא התפלל אתמול עם רבנו? אחר היה מורי הנ"ל שהבין את דברי רבנו על בורים, שמע ונוכח כי הרגיש רבנו ברוח קדשו בצרת נפשו שאין תפלתו עו"ד לו כהוגן ביוה"כ וסם אתמול עינו עליו לקשר אותו בתפלתו אליו.

ג) ספר לי ידיד נעורי ה"ה, ר' מיכל כ"ץ ז"ל מסטריא איש משכיל וחסידי נאחר, שעמד פ"א ביום השבת מאחורי יחא"ו של רבנו בשעה שהתפלל תפלת "גשמת" בישיבה בינו לבין עצמו בלחישתו, וידו הימנית היתה מונחת על השלחן שנצדו, וכשהגיע רבנו לפסוק "כל עצמותי תאמרנה ה' מ' במוך" ראה שפתאום נזדקפו שערות ידו הקדושה כמסמרות נטועים למעלה, ונבהל ממחאה עיניו ובמעט שנחלף מפני הפחד הגדול שנפל עליו, אמר לי ידידי הנ"ל כי אמנם שמעו וקרא את המליצה של זקיפת השערות כן בכתבי הקודש כגון סמך מפתחך בשרי (תהלים קי"ט ק"כ) תסמר שערות ראשי (איוב ד' ט"ו) ובלשון המשנה (פסחים מ"ב ע"ב) כאדם שעמדו שערותיו, וכן בכתבי חז"ל, אבל אינה דומה שמיעה לראיה, הפעם ראה בעיניו ויצא לבו.

ד) תפלתו של רבנו לא היתה בצעקות וקולות כי אם בנעימה קדושה, באימה, ביראה, ברתת ובויעה, ודבור שיצא מפיו היה נקדושה ונכבדה, בפחד ובמורא, ויחדר כל העם אשר בבית מדרשו, ואין צריך לומר כשקרא את עשרת הדברות בחג השבועות או בשבתות שקורין בהם עשרת הדברות, אז היה נורא על כל סביביו, וכל העם עמדו כנדהמים, כאלו נהבטלו חושיהם, קולו היה חוצב להבות אש וממש נפשו יצא בדברו עד כדי כטול מן המציאות, וכל כך גדולה היתה ההתרגשות של השיומעים עד שהיה עובדא בחג שבועות אחד, בשעה שאמר רבנו את פיוט אקדמות קודם קריאת ההורה, מה שהיה מעין פתירה לקריאת הפרשה עצמה, נתלהב רבנו כל כך עד שאחד מגדולי הלמדיו הרב ר' קאפיל זצ"ל שזכה עוד להכיר את מרן החזוה מלובלין ז"ע פתאום קמו עיניו מראות באמצע הפיוט מפני ההתרגשות הגדולה שהקפה אותו גם הוא, ורק אחרי שכלה רבנו את כל הקריאה חזר עליו מאור עיניו, אחר התפלה כשספר המאורע לרבנו אמר לו רבנו שבא לו זה מפני שנקשרה נפשו בו והוא עבר אז דרך "חשך ענן וערפל" שבמעמד הר סיני וע"כ חשכו עיניו לפי שעה.

ה) ספר לי הרה"ג ר' שלום העליר זצ"ל האבד"ק לאנשין, שאמר לו מחותנו הנה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל שראה פ"א בעיניו את רבנו בשעה שקרא את עשרת הדברות בחג השבועות, שהיו רגליו ממש מרחפות באויר כששה צאל נבוה מן הארץ, לא יאומן כי יסופר אמר ר' יוסף מאיר להרב הנ"ל אבל אני מעיד בתורת עדות שראיתי זאת בעיני, כשנחתחן הנה"צ ר' יודישע מבעלזא זצ"ל עם בנו של רבנו הרה"ק ר' אליהו זצ"ל והיו התנאים בבית מדרשו של רבנו ביקש

ביקש רבנו את מחזהנו שישבות אצלו בשבת הבאה, נתערב משמשו של הגה"ק סבעלזא ברבר עד שלא הסכים ונסע משם לפני השבת, אבל אחד מניסיו רב גדול בתורה נשאר לאותה שבת אצל רבנו, והיה שבת זו שבת של עשרת הדברות, וכששמע את הקריאה הקדושה של רבנו אמר חבל חבל שלא שמע ניסי את עשרת הדברות אלו ומנע האנשים אשר אחו מהרהירי תשובה.

והנה אע"פ שהיתה תפלתו של רבנו בהחלכות נוראה לא האריך בה יותר מראי, כי יצא כברק חצו, דבריו התפרצו מפיו כברקים, לא בפל מלה בתפלתו ולא עשה שהיות יתירות, הכל היה אצלו בזריות הלכו ודבורו וכן תפלתו, דבריו אמנם חצבו להבות אש אבל נאמרו בלי כבוד, פ"א שאל רבנו את הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא באיזה שעה הוא נומר תפלתו בימי שבת ומועד וכשהשיב לו שהוא שוחת בתפלתו ענה רבנו ואמר לו בבת — צחוק מעתה אין כל פלא שאין הבעלי-בתים רוצים לבא אליכם, אני משכים להתפלל ונומרא את תפלתי בעוד מועד וע"כ הם באים וחוזרים ובאים

נגזן התפלה של רבנו היה נעים מאד ומשך את הלב, לא היה אמנם בסגנון של חזנות שהסלסול והקול הם מעיקר תנאיו כי אם בסגנון חסיד ערב ונעים, שנתמזנו בו נעימות וחמימות כאחד עד שהגנון בעצמו היה מעורר את הלב של המתפלל בו, מרעתו ושלא מרעתו, ומי ששמע את רבנו או אפי' אחד מבניו הקדושים בשעת שהיו מתפללים נחרתה תפלתם בלכם מבלי לשכחה עוד:

פרק תשיעי.

כח התורה של רבינו. אופן אמירתו לפני הצבור:

(א) אם משך רבנו אליו את רכבות חסידיו בכח תפלתו הקדושה והנעימה, עוד יותר ויותר משך את בני — עליה שבהם בכח תורתו, שבמקצוע זה בחכמת הקבלה היה כמעט אחד יחיד בדורו, דרושי—תורה שלו שהיה דורש על שלחנו בשבתות וי"ט, מלבד שהיו מצויינים מצד תוכנם בבקאות מבחילה בש"ס ומדרשי רז"ל ספרי ספרא מכילתא זוה"ק תקי"ו וכל כתבי הארז"ל, וחריפות נפלאה שהפליאה אפי' את הגה"ק מקומרנא (ראה לעיל פרק ו') שהיה שר בית הזהר ומרא דרז"ן בדורו, עוד זאת שהיתה אופן הגדתם ממש מעין תפלותיו באימה ביראה ברתת ובזיע, במלא המובן של המלים, וכיחוד בסעודה שלישית של שבת לעת המנחה אז היתה נתפסת הקדושה בידים ממש, אז אחרי שאמר מקודם עם הצבור פסוק אחד פסוק זמר בני היכלא וכמה מזמורי תהלים (מזמור לדוד ה' רועי, הללויה אודה אשרי איש, ושירי המעלות קכ"ח וקל"ג) בהתלהבות גדולה ובגנון מלביב ומחריד, ואחרי ששרו בגנון מזמור ברכי נפשי, ובהמ"ד — שהיה מלא ממאות אנשים לפעמים גם אלפים בעלי תורה ויראת שמים שעמדו צופים סביב לשלחנו — השלך הם, ודומיה קדושה שרדה בכל הבית, אז פתח את פיו הקדוש בנהימה חרישית בפרשת השבוע, ואמר בגנון קדוש ומחריד פרשה שלמה עם פירוש רש"י שעליה ככתבה וכלשונה, וע"פ רוב גם מאמר מן הגמרא או מן המדרש שבאותו ענין נ"כ כלשונה, והתחיל לדקדק בהם דקדוקים שהיו ברובם קושיות קשות כברזל, והכל נאמר בקדושה ובחלתהבות, והנה כל עוד שהיה עוסק בהרצאת הכתובים ומאמרי רז"ל

הי' כל השומעים מקשיבים רב קשב. ויודעים מה שהם שומעים, אבל כשכלו כל הקושיות והגיעה עונת התירוצים, כאן התחילה עיקר תורתו שלבשה מעתה צורה אחרת לנמרי, התחיל רבנו במאמר מן הוזהר הקדוש שיש לו שייכות לנושא דרושו ואמרו ככתבו וכלשונו ממש מבלי לשנות ממנו אפי' בקוצו של יוד, ואותו מאמר משך אחריו מאמר שני ושלישי, שהיו לפעמים עמודים שלימים מן הוזה"ק ואחריו שסיים מאמרי הוזה"ק היה דרכו לאמר תמיד בזה הלשון: ואומר שם רבנו (וכוונתו על רבנו מהרצ"ה דודו בס' עשרת צבי שעל הוזה"ק, שאותו קרא בסתם רבנו) ושוב אמר עמוד אחד או שנים מפירושי רבו הנ"ל בלשונם ממש, ומענין לענין נמשכו אחריהם מאמרים שלימים מש"ס עם פרש"י ותוספות שהיו ברובם לא מילים דאנתא כ"א היות אביו ורנא שכרן ובללן עם מאמרי הוזה"ק וכתבי הארז"ל ועשה מכולם נוש מוצק אחד של רזין דרזין שרק בני עלי' מועטים זכו להבינם, אבל גם השומע הפשוט שלא הבין מן הדברים ההם כלום, מלבד שנבהל ממשמע אוניו מן החומר הדרושי הגדול שנצטבר מקרא משנה וגמרא ספרי ספרא ומכילתא זהר ותקונים וכתבי הארז"ל תלי תלים, עוד זאת כי נתלהבה נפשו בו מקולו הקדוש וננונו המחריד והמלכב של רבנו, כי אמירה זו של הדרוש לא היתה אמירה גרידא כלשון בני אדם, כאן התחילה פרשה של זיקים וברקים רשפי אש שלהבת יה, באותו נגון ובאותה ההתלהבות כמו בשעה שאמר נשמת כל חי או תפלה הדומה לה, לשונו להטת נחלים ונפשו יצאה בדברו, ונתקבל הרושם כאלו השכינה הקדושה מדברת מתוך גורנו, בתקוני זהר (תקון כ"ז) מסופר שאמר אליהו ז"ל לרשב"י רבי בוצינא קדישא דפומא דילך איהו ממלל רברבין באורייתא מיני' מזדעזעין עלאין ותתאין ופומא דילך איתמר ב'י' והר סיני עשן כלו וגו' מי שזכה לשמוע קול דברי אלהים חיים של רבנו ודברות קדשו מלהבת אש, בשעה שישב ודרש לפני הצבור, יעיד כמוני כי ראויים היו הדברים האלה לאמר גם עליו.

העיד תלמידו הנה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל שכתחילה כשבא אל רבנו ושמע את דרושי תורה של רבנו מבלי שזכה להבינם היה פותח את פיו לרווחה שיכנוס בו עכ"פ ההכל הקדוש היוצא מפה קדשו של רבנו, ובמצב רוח כזה היו כל השומעים:

לפעמים כשנדרחקו השומעים והפריעו את הסנוחה היה זורק בהם מרה ואומר ששרפים ואופנים רועדים מפניו ומיד נסל אחד על כל הצבור, ופעמים היה מיחד את נערתו כלפי איזה יחיד מבלי להזכירו בשמו או לרמוז עליו כאצבע כי אם אמר פתם: אם לא תתנהג בנימוס הריני אומר לך מי זמה היו מעשיך גם בגלגולים הקודמים, והתראה כזו פעלה נפלאות, כל אחד מהנדרחקים חשב שנתיהרה התראה זו בשבילו ומיד משך עצמו לאחוריו והסתיר את פניו אחורי חבירו ותהי הרה"ה בין השומעים, ורבנו שב לענינו והמשיך את דרושו הלאה:

(ב) **כדאי** להזכיר שדרושי תורה של רבנו לא נאמרו סמנו לשם הדרשה נרידא בדרשן הדורש לפני העם, כי אם היתה לו בהם עבודה תמה עבודת חקודש כעבודתו שבלב בשעת התפלה, כמו שאומר הוזה"ק בהקדמתו (דף ה') לנפוע שמים וליסוד הארץ וגו' שעי' חרושי תורה כנגלה נבראת ארץ חרשה ועי' חרית כנסתר נבראים שמים חדשים והרה"ק ר"מ מסאמבור זצ"ל מכיא בהק' לס' תפלה

תפלה למשה בשם רבו ר' אלימלך זצ"ל (בעל נועם אלימלך) שע"י חרושי תורה בחכמת האמת ושמים חדשים שנבראים מהם יש כח ביד הצדיקים לבטל הדינים מעל בניי, כי באותם השמים החדשים לא חלו הדינים שנזונו ח"ו ובהם מתקבלת תפלתם, ובס' נחלה לישראל עשה סמוכין לדבריו אלה בפיוט אקדמות שנאמר בו "צבי וחמיד ורגיז דילעון באורייתא" וע"י למוד זה נבראים שמים חדשים שבהן לא חלו שום דינים עדיין, ובכן ממילא "צלוחתון בכן מקבל והניא בעותא".

גלרי דעת כזה נשמע פ"א מרבנו שאמר לאחד מחשובי תלמידיו הרבנים הרה"צ ר' חיים זצ"ל אבד"ק בולשויק, כשבאו אליו פ"א נגידי עיר בוריסלב והתחייבו עצמם לתת עשרת אלפים דינרים על מנת שיסע רבנו אליהם לבוריסלוב לשבת אחת, ורבנו היה אז שקוע בחובות מכלכלת ביתו ומשפחות בניו הסמוכים עליו, וכמעט שהסכים לבקשתם, אבל כשהגיע קרוב לשבת והנגידים הנ"ל באו לקחת אותו עמם חזר בו ואמר להם שאותה השפעה וברכה שהם מקוים שישפיע להם בחנייתו עמם בבוריסלב ישפיע להם עוד יותר ויותר מביתו, נתרצו הנגידים הללו ונתנו הסכום המובטח, וכל חסידי בוריסלב באו על שבת זו אל רבנו, נעקרה בוריסלב ממקומה ובאה לזידיטשוב, והיתה שבת זו ביחד "שבת של בוריסלב" וכל החסידים שהיה בשבת זו אצל רבנו הרגישו שהשפעה של שבת זו ניתחדה ביחוד בשביל נדיבי עם ה' בבוריסלב, ממחרת השבת כשבא הרה"צ הנ"ל ושאר חסידים עמו לקחת ירכת הפרידה מאת רבנו, אמר אל רבנו בזה"ל: יתן נא רבנו גם לנו (כלומר לחסידים שאינם בני בוריסלוב) ג"כ חלק מן השפעה וברכה של תולדות דאחמול, הציץ בו רבנו ואמר כדברים האלה: חז"ל אמרו במס' שבת דף י"א דברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנתן אבל כגון אנו מפסיקין בין לק"ש בין לתפלה ודקדק רבנו מה זה הלשון "שתורתן אומנתן" ופ"י הכוונה עפ"י הוזה"ק פ' תרומה קס"א ע"ב קוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא, דכתיב ואהיה אצלו אמן א"ת אמן אלא אומן, וכי אוריתא אומנא הוא, אין וכו' מאן דאסתכל בה באורייתא ואשתדל בה איהו מקיים עלמא, נמצא שמי שעוסק בתורה לשמה התורה היא אצלו בבחינת ואהיה אצלו אמן א"ת אמן אלא "אומן" ומקיים את העולם על ידה, וח"ש ר' יוחנן כגון רשב"י וחביריו שתורתן "אומנתן" כלומר כלי אומנות שלהם לקיום העולם, הם אינם מפסיקין מתורתם לתפלה כי תורתם היא עצמה תפלה אריכתא וגדולה הימנה, רמז רבנו בדבריו אלו לרב זה שיטה כזו לדרוש חלקו גם הוא בשפעה וברכה של התורה דאחמול כי לא הדרש הוא העיקר בתורתו כי אם המעשה כלומר האומנות שבה להשפיע שפע וברכה ורב טוב לכל ישראל :

ג) ובשביל כך הקפיד רבנו על הדורשים שאינם בגדר זה ואמר פ"א לכן טובים אחד שהיה רבי בעדתו, ורצה לומר ד"ת על שלחנו, נתלהב רבנו ואמר שאן לדרוש ברבים אלא אי"כ קבל מפי אליהו או עכ"פ מפי רב שקבל ממנו, וסיים בחרת קודש, וע"כ אנו אומרים תורה ברבים מפני שקבלנו מפי רב שלמד תורה מפי אליהו ז"ל.

ד) בנו הרה"צ ר' מנחם מענדיל זצ"ל היה פ"א בעיר מונקאטש בין חסידי רבנו דשם וכשחזר שאל אותו אם אמר תורה לפני החסידים, שתק רמ"מ ולא השיב

השיב כלום, אמר לו רבנו כרגש קודש: מי שרוצה לומר תורה בריבים צריך שידרוש קודם לפני האבות הקדושים, ומפני שעדיין לא נה רמ"ם מן הדרך א"ל לך לביתך לישן, הלך לביתו עלה למטה וישן, ויחלום, והנה נשר ארך האברה ירד לפני רגליו והוא עלה עליו ופרח עמו עד לפני מערה אחת שם ירד וזקן אחד הכניסו אל תוך המערה פנימה, שהיתה מוארה באור גדול מאד, ובה שלחן ארוך שמסביב לו ישבו זקנים בעלי צורה, נגש אליהם ונתנו לו שלום וכבדו אותו שידרוש לפניהם בדין, דרש לפניהם דרוש גדול וכשסיים אמרו לו הזקנים יישר כח ומטרוהו לשלום, כשיצא שאל הזקן - שהכניסו מי אלה הזקנים? ומי אתה? השיבו הזקן שהזקנים הם השבעה רועים הקדושים, והוא בעצמו הוא אליהו, ויקץ רמ"ם והנה חלום, זכר את כל המראה שראה וגם את הדרוש שדרש, אבל ירא לספר את הדבר לרבנו מן יגער בו ויאמר שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו, ועבר על כל החזיון בשתיקה עד קודם פטירתו שאז ספר את חלומו לבנו הרה"צ ר' חיים אברהם זצ"ל ואמר לו שאת הדרוש עצמו דרש אחרי כמה שנים לפני הנה"צ ר' זלמן לייב זצ"ל בבקרו אותו בביתו.

(ה) בס' זכר טוב מסופר שאחרי פטירתו של רבנו, בקר בנו הרה"צ ר' אליהו זצ"ל את מחותנו הנה"ק ר' יהושע זצ"ל מבעלזא בהיותו במרחץ לובין, בקשו מחותנו שיאמר דברי תורה על שלחנו, סירב ר' אליהו, ובשיפציר בו מחותנו, פתח ר"א בפרשת השבוע, וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' ואמר ששמע מאביו רבנו שקבלה בידו מרכו רבינו מהרצ"ה משמו של הרה"ק ר' יצחק מדינהוביטש זצ"ל שאין לאמר תורה בדברים בלתי אם שמע מפי הנבורה, ועכ"פ שתהי' תורתו לפונת כלל ישראל או לתקון נפש הדורש בעצמו, ואת הדברים האלה העמיד ר' אליהו זצ"ל בס' הנ"ל שאמר, משה אל ראשי המטות שיאמרו לבני ישראל רק את הדבר אשר צוה ה' כלומר "תורה" ששמעו מפי הנבורה, ונהנה הרה"ק מבעלזא זצ"ל מדברים אלו וקלטום, אלו היו תנאיו של רבנו שהעמיד לכל הבא לדרוש תורה בריבים. (ז) בס' אור המאור מהצה"ק ר' זאב מזיטומיר זצ"ל מספר ששמע מרכו המגיד הס' ממעוריש זצ"ל שאמר פ"א לתלמידיו בזה"ל אני אלמוד אתכם איך לומר תורה, שאיני מרניש את עצמי כלום כי אם און שימעה איך עולם הדבור מדבר בו ולא הוא המדבר בעצמו ותיכף כשמתחיל לשמוע את דברי עצמו יפסיק, ומסיים המהבר, שענינו ראו ולא זר כמה פעמים כשפתח (רבנו הקדוש ממזריטש) לדבר דברי תורה היה נראה לעין כל כאילו אינו בזה העולם כלל ושכינה מדברת מתוך נורו והפסיק לפעמים אפי' באמצע ענין או באמצע חיבה ושהה זמן רב (עיי"ש בס' צו), ואת הרברים האלה ראו זכ"ה הראות גם ברבנו כמה שנים אחרי התגלותו היה נוהג לאמר למי שהוא מן המסובים על שלחנו שיאמר איזה מאמר מן התורה או מן המדרש ככל העולה על רוחו, ותיכף כשנאמר לו איזה מסוק או מאמר התחיל רבנו לדרוש בו וקשר אליו פאמרים שונים מש"ם מדרש וזה"ק ונמשך לפעמים הדברים כשעה או יותר, וכל השומעים ראו בעליל כי כל דבריו הם שפע אלהי השופע עליו בשעת הדרוש, ולא רבנו המדבר בעצמו כי אם (כדברי בעל אור המאיר) עולם הדבור מדבר בו ושכינה מדברת מתוך נורו, וגם הוא הפסיק לפעמים באמצע ענין או אפי' באמצע חיבה וצויה לומר איזה

איזה זמר, והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלקים וחזר לענינו, וכדברים האלה מעיד תלמידו הגה"ק ר' יוסף מאיר זצ"ל מספינקא (בהקדמותיו לס' רבנו עה"ת) שכל מי שזכה לשמוע דברי אלקים חיים של רבנו, ראה שיצאו מפיו הקדוש באימה וביראה ונפשו יצאה בדברו כברקים ולסידים ממש כנתינתן מסיני.

ה) ספר לי עד ראה ששמע פ"א בסעודה שלישית של שבת איך שאמר רבנו לתלמידו הרה"צ ר' משה מסקאלע זצ"ל בזה"ל: ר' משה מסקאלע פסוק לי פסוק, קם ר' פשה"לי ואמר בקול רועד: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, התחיל רבנו מיד לדרוש בפסוק זה וקשר בו מקרא ומשנה וגמרא ומאמרים מן הנה"ק ומה שקלטה אזנו של תלמידו שהוא היה המאמר (ביבמות קכ"א) המספר מר"ע שנשברה ספינתו בים ונודמן לו דף של ספינה וכל גל שבא עליו נענע לו ראשו וניצל, שהזכירו רבנו באמצע דרושו, ונקלט בזכרוננו מפני המלה "גל" שבו הקרוב בלשון למלת כל שבפס' גל עיני וגו' נושא הדרוש, את הדברים עצמם לא זכה להבין אבל היה נבהל ונדהם איך שעל פס' זה בן ששה מלים דרש רבנו וצבר גל של דברי תורה בלול מש"ס ומדרשים והכל בלי מחשבה תחילה.

ו) והנה הגם שלכאורה לא נאמרו כל דרושיו של רבנו רק כלפי מעלה בכל זאת גם בשביל השומע הפשוט לא היו דבריו לבטלה, בס' דברי דוד להצה"ק הרד"מ מטשורטקוב זצ"ל מסופר שבשעה שהיה המגיד הק' פמזריטש ז"ל אומר תורה לפני תלמידיו כששמע הרבי ר' זושא זצ"ל ממנה רק המלה הראשונה כגון "וידבר" או "ויאמר" התחיל לפרסם בכל גופו וצעק "וידבר-וידבר" כך התלהטה נפשו בו רק מן המלה האחת שלקחה אזנו, עד ששאר התלמידים הוציאו אותו לחזר אחר כדי שלא יתבלבלו על ידו, שומעים כהר"ר זושא זצ"ל אמנם אינם מצויים הרבה, אבל גם אלו שלא הגיעו למדרגה כזו גם בהם התלהטה נפשם רק מקול תורתו של רבנו ונגונו הקדוש המחריד ולוקח נפשות, וכ"ש כשאמר רבנו איזה פסוק מתנ"ך במשך הדרוש ונתלהב בו כאלו אמרו באמצע תפלה היה פסוק זה נוקב ויורד אל תוך תוכם של לבבותיהם, והיה תוסס בקרבם ימים רבים, כה נפגשתי בבן-תורה אחד שזכה לקבל פני רבנו בבחירותיו, ושמע ממנו קול דברי אלקים חיים בשעה שישב ואמר חזרה על שלחנו וזכר חסיד זה פסוק "כך אחת עשרה זהב מלאה קטרת" ששיע אז במשך הדרוש מפה קדשו של רבנו, וחזר ושנה את הפסוק באותו קול וכאותו גוון והתעוררות ששמע מרבנו, וכמעט שולגו עיניו דמעות לזכר פסוק בעלמא זה ששמע מרבנו, לפני ארבעים שנה ויותר, בכל כך קרושה והתלהבות נאמרו הדברים בשעתם, עד שהפסיק פסוק אחד לזעזע את הלב ולהתרשם לאורך ימים

י) ע"פ רוב נזקדו לתוך דברי תורה שלו גם דברי מוסר ביטים כמדקרות חרב שנאמרו ליטוטי העם ולבני העלי, כאחר, כה שמעתי אני רעצמי פ"א שנתלהב באמצע התורה ואמר בזה"ל יכול אדם להיות למדן או דסיר ויהודי - נאה, דין או רב ואפילו רבי, ואותו רשע (הס"פ) עומד מן הצד וחיטף פכנו את הכל, וע"ז הפסלל דהמע"א הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחירתי.

יא) פ"א בא אליו ת"ח מקובל גדול לקבל ממנו הסכמה על ספרו שחיבר על שבתות מועדים וחישי השנה (שנדפס אח"כ בשם עולת שבת ועולת

חודש) ת"ח זה היה בעל בשר אבל איש צדיק תמים וחסיד, אולם בשעת התורה התמרמר רבנו על המקובלים שבדור העוסקים בסודות החזרה ועושים פימה עלי כסל, אחרי דברים אלו גמר המחבר הנזכר שלא לדבר כלל עם רבנו אורות חבורו שהביא עמו, אבל הנה זה פלא, אחר השבת העירו רבנו שידפס חז"ת שלו ונתן לו מעצמו הסכמה בעין יפה והיא נדפסת בראש ספרו הנזכר, אע"פ שלא נתן רבנו הסכמות על ספרים חדשים, הדברים האלה מזכירים אותנו ממעשה כעין זו שהיה להג' בעל לבושי שרר בעת שהיה אצל מרן המגיד הק' ממעזריטש וצ"ל, שהוכיח אותו המגיד ונעלב ברבים, וכששאלו התלמידים למרן מדוע עשה לו ככה, השיבם משל למה"ד לחייט שהביא לבעליו מלבוש חדש קודם שנגמרה מלאכתו, כדי לראות אם נעשה כמדתו ומה יש לתקן בו, טבע הדבר מחייב, שחזיית מושך את בעל המלבוש אילך ואילך להתאים את הבגד עליו ואין בעל המלבוש רשאי להקפיד על כך, גם אני התנצל המגיד הריני כחייט זה, וכל כוונתו היא רק ע"מ לתקן וכבודו של הרב במקומו מונח, כנראה נהג גם רבנו מנהג מרן המגיד.

(יב) פ"א בסעודה שלישית של שבת פ' פנחס התחיל רבנו לדרוש בפרשת השבוע, ואמר בנתימה קדושה: פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן... ותוך כדי דבור תפסיק ואמר: "לא עליך פנחס בעל הרגלים הגסות כוונתי", וחזר לענינו, באותה שעה היה קהל רב בבהמ"ד וכמה אנשים ששמע פנחס היו באותו מעמד, ויצא לבם ויחרדו פן נתכוין רבנו עליו, ברור שהיה שם איזה פנחס שהרגיש בו רבנו שזחה דעתו עליו בשעה זו ונתן לו שכרו משלם, לפעמים היה שולח אמרתו אל תוך הקהל ואומר באמצע התורה בלשון יחיד: "בהמה גסה" "ענינים גסות" "מה אתה דוחק את עצמך?" מה את מסתכל בי? מבלי שידעו אל מי נאמרו הדברים, וכל אחד מהנדחקים והמסתכלים חשב בעצמו שהוא הוא הבר' הגסה או בעל ענינים הגסות שמשך את עיני רבנו עליו.

(יג) בשעה שהיה רבנו יושב בסעודה שלישית של שבת ואומר את הזמירות וכ"ש את התורה שרדה דומיה קדושה בכל רחבי בהמ"ד לא קם איש מתחתיו ילא השמיע איש נחרת אפו, ממש פחד אלקים היה על כל הנמצאים בבהמ"ד, פ"א הכניס רבנו בלבות השומעים כ"כ התעוררות והרהורי תשובה בשעת תורתו עד שממחרת לא בא שום איש מהאורחים להתפטר מלפניו, נעשו כל בעלי העסקים בעלי תשובה ולא עלה על לבם כי צריכים הם לשוב לבתיהם ועסקיהם, כשראה רבנו שאין איש מתפטר שאל את בניו עליהם, הלכו ושאלו את האורחים בעלי העסקים, והם השיבו להם: הן אתמול לעת המנחה המאים רבינו כל כך את כל עניני עוה"ז עד שבאמת אנו בושים איך נלך לדבר לפניו על שור על חמור על שה ועל שלמה או על כל עסק שהיא, הלכו וספרו את הדברים לרבנו, חייך ואמר: מעשה כעין זו היה פ"א אצל הגה"ק מהר"ם מרימנוב וצ"ל וצויה לאמר לחסידיו: ששבת לחוד וימי החול לחוד, ילכו בעלי העסקים ויחזרו לבתיהם, וכדברים האלה תאמרו גם להבע"ב וחסידים בעלי עסקים שלי השמים שמים לה, והארץ נתן לבני אדם, אז קפלו בעה"ב ותגרנים את טליתיהם וחירו לעולם המעשה באו לקבל ברכת הדרך וחזרו איש איש לביתו.

(יד) פ"א הגיעה התמרמרותו של רבנו על שפלת הדור והעולם שהוא שרוי בתוכו

בתוכו, לירי כך, ער שאמר בזה"ל: עתידים הרבי ר' אלימלך והרבי ר' וושא זצ"ל ליתן עלי דין וחשבון על שהורירו אותי לדור שפל כזה.

(טו) פ"א היה אצל רבנו אברהם ת"ח אחד שהיה אח"כ אחד מגאוני הדור המפורסמים, הת"ח הזה היה לפניו כמה פעמים אצל הגה"ק ר"ש זצ"ל מבעלזא, אבל אצל רבנו היה אז פעם ראשונה או שניה ולא ידע דרכי הנמוס של חסידי רבנו איך היו עומדים לפניו באימה וביראה וחרדים על דברו, ויהי ביום השבת בשעה שישב רבנו ודרש על שלחנו, ורצה להזכיר איזה מאמר וכדרכו לאמר כל מאמר ככתבו ולשונו עם הדף שבו נדפס אמר גם אז מאמרים שונים ובאחר מהם הזכיר הגמרא דף דף ושהה מעט ולא אמר מנין הדף, דימה הת"ח הנוכח ששכח רבנו הדף שבו זה המאמר ומשתדל הוא להזכיר עצמו לכן העיר בחשאי ואמר דף פלוני, הפסיק רבנו באמצע ואמר כשואל "מה?" ותוך כדי דבור אמר "דף פלוני" כלומר דף אחר לא זה שאמר הת"ח הנ"ל, וצוה להביא אל שלחנו הגמרא ונמצא המאמר בדף שהזכיר רבנו, פתח רבנו ואמר: איתא בגמרא חולין דף צ"א ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו רשב"ג אמר כנכרי נדמה לו רשב"א משמי' דרבא בר עולא אמר כתלמיד חכם נדמה לו, ושאל רבנו כמתמיה כיצד יחלקו שני אמוראים קדושים במציאת הפוכה כזו, זה אומר כנכרי וזה אומר כת"ח נדמה לו?, ובתשובת השאלה נתלהב רבנו ואמר: לפעמים יש לך אדם שלומד תורה והוא ת"ח והנה בא אחר ומוצא שאין לימודו לשמה ואומר שכנכרי נדמה לו ודוחה אותו עם תורתו לבר, שקיל הת"ח הלזה למטרפסי, אז והצדיק עליו את הדין, ואמר אחר הסעודה לחברו הרה"ג ר' יוקל הורביץ ז"ל שלמד עמ' יחד בימי חורפו, והיה גם הוא בשעה זו אצל רבנו: הנני נשבע לך בקדושת השבת שכשם שאתה יודע את תפלת "אשרי" על פה כך שגור על פי אותו מאמר ונספר הדף שלו, אבל האלקים מצא את עוני על שנכנסתי לתוך דבריו של צדיק זה, נודקך לתוך פי מספר דף שאינו נכון, בכל זאת קבל הת"ח ההוא פצעי אהבה של רבנו באהבה, ונשאר דבוק אליו כל הימים ולעת זקנתו שכבר נתפרסם לאחד מגאוני הדור עמודי התורה וישב לכסא אב"ד בעיר גדולה בגאליציא בא פ"א אחד מנכדי רבנו לבקר במעונו אמר לו בחרדת קדש: כשהייתי אצל זקנך עמדת לפניו על בהונות רגלי ויראתי מגשת אליו:

(טז) פ"א היה אצלו הרה"צ ר' חיים אברהם זצ"ל ממיקולייב לשבת אחת לכבודו באו עמו כמה מאות חסידיו, ומפני שלא היו רגילים אצל רבם לעמוד בפחד ומורא כמו שעמדו חסידי רבינו לפניו היתה המולה בבהמ"ד בשעת סעודת ליל שבת, בקש הרה"צ ממיקולייב רשות מרבנו שיאמר דברי תורה לפני הצבור כדי להשתיק את העם, נענה לו רבנו, אמר מה שאמר, ויקשב רבנו וישמע, ממחרת בסעודת היום נטל הרה"צ שוב רשות הדבור, אבל הפעם הפסיקו רבנו באמצע תודתו ואמר לו לא זו הדרך, וגמר את הדרוש ע"פ דרכו הוא, בסעודה שלישית לא נסה הרה"צ ממיקולייב עוד לדרוש לפני רבנו, ויהי ממחרת כאשר בא להתפטר מעם רבנו, אמר לו שיש לו לדבר עמו דבר סתר ובקש שיוציאו כל איש מעליו, שאל אותו רבנו, האם גם בני ר' אלי' יצא? השיב: כן עמד אז מאחורי כסאו של רבנו חסיד ממולח אחד ושמו ר' הירש מיאמניצא ז"ל (מי שסיפר לי כל הדברים) נתן בו ר' אלי' את עינו, ועוד טרם שהספיקו האורחים

אאורחים לצאת מן החדר, כבר שכב ר' הירש בפשוט ידים ורגלים תחת מטתו של רבנו, ושמע שאמר הרה"צ ממיקולייב לרבנו: מחותני, רואה אנכי כי דרכו דרך הקודש גבוהה מאד מאד, אבל אחרי שגם אנכי כוונתי רק לשמים בבקשה מאד שלא לקלקל לי את דרך עבודתי, ומיד נפתחה שוב הדלת ונכנסו אורחים, פטר רבנו אותו באהבה והלך ללוותו עד החוצה, והצדיק ההוא לא התרעם על מדותיו של רבנו, ובא אליו גם אחרי כן כמה פעמים:

פרק עשירי.

המשך

(א) תלמידו של הגאון ר' יוסף שאול נטוהאן זצ"ל האבד"ק לבוב היו כמעט כולם חסידיו של רבנו, ועל ידם היתה ידידות רבה בינו ובין רבנו. פ"א בא אליו אחד מתלמידיו וספר לו דבר תורה נפלא ששמע מרבנו בסעודת ר"ח, אמר לו הגאון זצ"ל לחרודי, הדבר הוא באמת נפלא מאד, אבל המאמר שעליו נבנה הדרוש לא היה ולא נברא, לא נמצא לא בש"ס ולא במדרשים, כשנסע אותו תלמיד שוב אל רבנו הרהיב בנפשו עוז ושאל אותו על מקור אותו מאמר שפקפק הגאון מלבוב במציאותו, מיד הוציא רבנו מארון ספריו מכילתא והראה לו שהמאמר מפורש במכילתא באותו נוסח שאמר רבנו, כעבור אותי תלמיד הראה לרבנו הגאון את המאמר במכילתא, נשתומם הגר"ש זצ"ל והודה שלפי שעה נשכח ממנו אותו מאמר.

(ב) ובאמת אין כל פלא בדברי, כי כשם שהי' רבנו גאון בחלק הנסתר של תורד ה' גדול גם בחלק הנגלה שבה, והרבה פעמים שמעו ממנו שאמר המשך דרושיו סוגיא שלימה עם פרש"י ותוספות שעלי, בעל פה, כאלו אמרם מתוך הכתב, ולא לחנם אמר הגה"ק מצאנו זצ"ל שיש בארצנו (כלומר במדינת אוסטרליה) שני גדולי תורה, הרב מלכוב והרבי מזידיטשוב, הראשון לומד "יפה" והשני לומד "טוב" העמיד איפא את רבנו בשורה אחת עם הגאון מלכוב.

(ג) דרושיו של רבנו הפליאו לפעמים את השומעים לא רק בתכנם לכד כי אפ עוד יותר מצד המורא הגדול שהטילו על שומעיהם, פ"א אמר רבנו איזה מאמר תמוה בש"ס ונתלהב ואמר שבכל החיכלות שבגן עדן (ופרט את כל היכלות אחד אחד בשכותם, היכל אהבה, היכל זכות, היכל לבנת הספיר וכו') שואלים את פירושו של המאמר ההוא, ומשיבים שיש בעולם השפל אדם אחד ששמו יצחק אייזיק והוא יתרץ את המאמר כהלכתו * והדברים האלו לא נאמרו בניחותא כי אם מלהבות אש, ונראה לכל השומעים כאלו הרכין רבנו עליהם את שמי השמים עם כל ההיכלות שפורטן בשמוהן והביאן לבית מדרשו

(ד) פ"א סיפר לו הרה"צ ר' שלמה מדארינא זצ"ל בשם הצה"ק מלובלין זצ"ל שאמר

(*) ממש מעין המסופר בזה"ק פי' פנחס רמ"א ע"ב ששאל רשב"י את אלי' במאי קא עסיק קוב"ה בקיעא וכו', במתיבתא דוקיעא שאלתא שאילו וכו' וא"ל ר"ש דקוב"ה מה קא אחיב א"ל אמר קוב"ה הא בריהאי ייסא ואמינא למישאל מינך עיי"ש

שאמר כשנפטר רש"י דל' יצאה לקראתו כל הפמליא של מעלה רק המלאך מט"ס לא יצא מפני שכתב עליו רש"י שמפני שהיה קל בדעתו לשוב להרשיע סלקו הקב"ה קודם זמנו. כששמע רבנו זאת אחזתו חרדת קודש ואמר אני אתרץ את דברי רש"י, וכשסיים פירושו קם מעל כסאו ואמר: עבשיו תולך המלאך מט"ס לקראת רש"י דל' וכד שכיבנא יצא רש"י לקראתו, והטיב אשר כתב ע"ז בס' זכר טוב שכעין זה מצינו בחגיגה י"א ששאל רבה בר"ש לאל"ה מאי קעביד קובי"ה? א"ל דקאמר שמעתתא מפומיהו דכלא רבנן ומפומי' דר' מאיר לא קאמר משום דגמיר תורה מפומי' דאחר, א"ל ומה נפ"מ ר"מ רמון מצא תוכו אכל קליפתו וזרק. א"ל השתא קאמר (קובי"ה) מאיר בני אומר וכו', ועיי"ש בפרש"י, ממש כעין מעשה דרש"י עם המלאך מט"ס והדברים שאמר רבנו.

ה) פ"א בסעודה שלישית של שבת נתלהב רבנו ואמר, הם רוצים להיות רביימ? קודם כל ישחירו את פניהם כשולי קדירה כמו שהושחרו פנינו אנו, כשברא השי"ת את העולם נמלך בנשמותיהן של צדיקים, הנשמות הללו היו רק מעטות במספר ואחת מהן היתה נשמתו ובכל זאת באין עבודה אין כלום, לא דיין לצדיקים מה שיש להם נשמה גדולה מלידה ומבטן כ"א צריכים לעבוד ולעבוד מחדש בלי הפסקה וכולא האי ואולי, כלפי מי אמר רבנו את הדברים הללו לא נודע עד היום.

ו) פ"א היה אצל רבנו הרה"צ ר' אליעזר זצ"ל מקומרנא בשבת אחת, וכשנפטר מרבנו אמר לו: כשתבוא לביתך בודאי תספר לאביך (הגה"ק מהרי"א זצ"ל) שהרבי מזידיטשוב הרבה לדבר בשבח עצמו בשעת התורה, השיב ר' אליעזר: קבלה מידי מאבי בשם רבותיו שהצדיק האמתי בשעה שהוא מדבר בשבח עצמו או בודאי רוחו נשברה בקרבו לאלפי שברים, ומתוך יראתו שלא יבוא לידי עצבות הוא מחזק את עצמו ויגבה לבו בדרכי ה', ולהיפך אם מתירא שלא יבא לידי יהורא אז הוא מדבר בגנות עצמו למען יכנע לבבו, קם רבנו ונשקו על מצח כמודה לדבריו שיפה כוון.

ז) דברי הרה"צ הנ"ל הם תשובה מספקת על הדברים התמוהים שנזרקו לפרקים מפה קדשו של רבנו בשבח עצמו, שעל כל אופן אין להבין אותם כפשטם, פ"א אחרי שזרק מרה בתלמידיו והכריז על עצמו "שמלאכים ושרפים חיות ואופנים יראים וחרדים" מפניו" נחין ולחש באוני הרה"צ ר' אליהו זצ"ל האבד"ק דרהוביטש (מח"ס פני אלי' ואזור אלי') בבת צחוק הם יראים וחרדים עלינו שלא נתקלקל חס ושלום, זה בנין אב לכל דברי התפארות שנשגזעו מפיו ולא פירשם. ח) כה שמעתי מפי בנו הרה"צ ר' מנחם מענדיל זצ"ל שפ"א בשבת אחר סעודת שחרית נכנס לחדרו של רבנו, אמר לו אביו בזה"ל: היום בשעת התורה התפשטתי את עצמי לאורך ולרוחב (והכה בידו על לבו ואמר) חטאתי עויתי פשעתי וע"ז העיר בנו הרה"צ הנ"ל ואני עמדתי משתומם ולא הבנתי מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר ויראתי לשאלו על כך, ואם הוא לא הבין אנן מה נענה אבתרי.*

כבר

* ובאמת כבר נשאלה כזו בזה"ק פ' מקורי ר"לב על דוד המע"ה דזמנין דמשבח גרמי' וקרא עצמו "עבד ה' ומשיחיו" וזמנין דאזעיר גרמי' וקרא על עצמו עני ראב"ן הולעת ולא איש עיי"ש.

(ט) כבר הזכרנו (לעיל פרק ט, אות ב) שהיתה תורתו של רבנו כלי אומנותו להשפיע על ידה ישועה ורחמים לכל מבקשי ברכתו. עוד טרם פרשו לפניו שיחם ראו לפעמים בעליל כי בתורתו כלל מבוקשם, כה סח לי זקן אחד שפ"א היתה מגפת – בקד בסביבתו, וגם בבהמותיו שהעמיד לפטומה כבר חלו כמה שורים והיו בסכנת מות, נתבהל ונסע אל רבנו על שבת, ובלילה בשעה שהתחיל רבנו לדרוש נדחקו כל העם לשמוע דברי אלקים חיים, ואני סיפר הזקן אע"פ שנפשי היתה מרה עלי ולא באתי כלל לשם שמיעת ד"ת עכ"ז שלא לשנות מן המנהג נדחקתי גם אנכי, ואשמע והנה רבנו דורש הפסוק "אדם ובהמה תושע ה'" כשמעתי זאת אמרתי בלבי כל מה שטרח רבנו בתורתו לא טרח אלא בשבילי ובודאי אדם ובהמה יושיע ה', חזרתי לביתי ומכל המקנה אשר לי לא מת אחד והמגפה נעצרה.

(י) ספר בנו של הרה"צ ר' שלמה יעקב זצ"ל משמו של הגה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל שפ"א נסע אל רבנו, ובדרך עכבו אותו בכפר אחד והשביעו אותו בשבועות שיזכיר לפני רבנו חולה מסוכן אחד שנתחב לו עצם בגרונו לא לקלוע ולא להקיא, כשבא ריו"מ אל רבנו ישב אז בסעודת ר"ח, והתחיל לדרוש במאמר המד"ר (בראשית פס"ד) מעשה בארי שעמד לו עצם בתוך גרונו ואמר כל מי שיבא ויצאנו אתן לו שכרו וכו', כשמע ריו"מ דברים אלו, הבין שהרגיש רבנו ברוח קדשו בשליחות מצוה שמסרו לו על הדרך ומדרש זה נאמר רק בשביל חולה זה, כוון ריו"מ את השעה שדרש רבנו וכשחזר לביתו דרך אותו כפר נכנס לבית החולה ובשרו לו שבר"ח באותה שעה הקיא החולה את העצם ונתרפא.

(יא) מבנו הנ"ל שמעתי עוד שפ"א חלה אחד מגנדי ונצטער מאד נתכנסו אליו כל בניו להפיג את צערו פתח ואמר בימי חורפי הייתי בלבוב בבית ממדרשו של מרן בעל הטורי זהב זצ"ל וספרו לי מן הפנקס דשם מעשה באדם אחד שחלה ונטה למות הלכו אל בעל הטורי שיבקש עליו רחמים, אמר הטורי, הנני עוסק עתה בכתובת פירוש חדש על הטור וגם היום כתבתי דבר חדש אחר, אם כוונתי בו לאמתה של תורה, הריני נותן חדושי זה במתנה לאותו חולה, אע"י בזכות זה יקוט מחליו ויתרפא, ומתנה זו הועילה, החולה שכבר נתיאשו הרופאים ממנו נתרפא, קם בנו הצעיר של רבנו, ר' מנחם מענדיל זצ"ל ואמר אבא! הלא אתה מאיר בתורתך

ומרן החווה מלובלין זצ"ל בס' דברי אמת ב' משפטים פס' כי יריבון אנשים, כתב ידוע כשאדם שפל בעיניו בא לו גדלות מהש"י שלא תהי' לו בושה לשבחיו יתברך כמו שפ' רבי ז"ל זמרו ה' כי גאות עשה גותן לו גדלות לומר לו וכן פרשנו ולא תעלה במעלות על מזבתי וגו' שלא תבא לך גדלות שלא ע"י הכנעה וכו' משא"כ אם תגלה חסרונך קודם ותהי' שפל בעיניך או המעלות הגדולות והעליות הם טובים וכו' שכלה"ק והן הם הדברים שנאמרו משמ' דהרה"ק מקומראן, וכן הרה"ק ר' מאיר זצ"ל מאפטא בס' אור לשמים פ' בלק פס' הגה בדרך לקתתי וגו' נחב, הצדיק אפי' אם גראה לעולם שיש לו התפארות אין להשיב עליו כי בודאי אינו מתפאר בעצמו כ"א גדולת הבורא ית"ש, ואיתא בגמ' ק"ו יש לו פירכא לפי שקין יכול כל אדם לדון אפי' תלמיד קטן, וגויש אין לה פירכא שאין אדם דן גויש אפי' קבלה מרבו וכו' ולפיכך אין להשיב עליו, ואיתא בכתבי הארי' ז"ל שגויש היא בתינת תפארת וע"כ וברך"ו מותר לצדק להיות לו התפארות ולא אשיבנו" שאין להשיב עליו כי גויש אין לה פירכא שכלה"ק, המעיין הפשוט אמנם אינו מוצא ידיו ורגליו בכבשי דרתמא אלו אבל די לנו עדותם כי אין ליקת הדברים כמשמעם, ונאמנו הלא ידענו ברבנו שהזהיר על ההתרחקות מן הכבוד, ואמר פ"א לצדיק גדול אחד כזה"ל סאלגט מיך לייגט אוועק אייער ברייטקייט וועט איהר מיר דאנקען

בתורתך את כל העולם כולו מורה מערב צפון ודרום (לשונו ממש) תן גם אתה אחד מחדושי — תורה שלך מתנה לנכדך החולה, ויתרפא, החאמץ רבנו ואמר: אם כן הריני נותן לו במתנה את החר"ת שכתבתי היום באשמורת הבוקר, ומתנתו עלתה יפה, החולה נתרפא.

יב) פ"א אמר לתלמידו הגה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל בשעה שלקח מידו את הפתקא שנתן לו והגיחה בספרו (כתב יד קדשו) שמשם (כלומר מחדושי תורתו) אפשר להושע בבני חיי ומוזני (ראה בהקדמתו של ריו"מ לחבורו של רבנו לס' במדבר), זו תורה וזו שכרה.

יג) כל ימיו של רבנו היתה זו כל מגמתו בין בתורה בין בתפלה להמשיך על ידם לכל ישראל אך טוב וחסד, ובכל דרושי תורה שלו סמוך לחתימה היה מוצא תמיד סמוכים, בפסוקים שדרש עליהם שיושעו בניי בבני חיי ומוזני וכל מי שצריך לישועה יושע (לשונו ממש), וכששאל אותו הגה"צ ר' יהושע זצ"ל מבעלזא מדוע הוא מטפל רק בצרכי גופם ופרנסתם של חסידיו ואינו אומר להם דברי מוסר, השיבו רבנו בזה"ל: אנו מתפללים בכל יום בתפלת אנא בכח ברכם-טהרם בתחילה ברכם ואח"כ טהרם, בראש וראשונה צריכים בניי להושע בפרנסה והטהרה תבא מאליי.

יד) וזו היתה תפלתו של רבינו בשבתו ובקומו כל ימיו שישפיע ה' רב טוב לישראל, על זה הסיבו כל חתימות תורתו הקדושה ואפי' כל שיחת הולין שלו, בשמיני עצרת היה הולך אל בניו ונכדיו לברכם בשפחת החג ולקדש בביתם, ורגיל היה לומר שביום תזנה נזהגים בישראל לבקר איש את רעהו והליכה זו מבית לבית נקראת גדשון הסלאבים, פאָ חתך והכוונה על שני שעות הפרנסה (פא"י — חתך) המרומזים בר"ת וס"ת של פסוק פותח את ידיך ובשמיני עצרת נאמר והיית אך שמח (ס"ת חתך) ולכן הולכים לבקר איש את רעהו. ט) רבנו היה אומר חדושי תורה שלו בקיצור מופלג מאד, וסמך על השומע שיבין בעצמו את רמזיו, כה מספר תלמידו הגה"צ ריו"מ זצ"ל בספרו "אמרי יוסף" עה"ת פ' יתרו ששמע פ"א מרבנו שאמר במשך דרושיו שהפסוק את הדבר הגדול גאו אליך ואת הדבר הקטן ישפוטו הם" הוא בסוד שם הגדולה לאה ושם הקטנה רחל, סתם רבנו דבריו אלה ולא פירשם, ותלמידו הנ"ל מפרש דבריו אלו ע"פ הקדמות שונות וכל רואה ישתומם כמה גדולים דברי רבנו ומה עמקו מחשבותיו, הרבה פעמים היה רבנו מעיר בעצמו בתוך דברי תורתו שהוא אומר רק חצאי—דברים, ולפעמים היה אומר שכל דבריו הם רק כטפה מן ים אוקיינוס

טז) רגילים היו תלמידיו רבנו וביחוד הרה"צ ר"ש מדאלינא זצ"ל ללכת אל בנו של רבנו הרה"ק ר' מנחם מענדל זצ"ל שהיה גאון מופלג בחכמת הקבלה והבין כל רמיותיו של אביו, כדי לחזור על תורותיו של רבנו ולשמוע פירושו עליהן, ורמ"ם היה מבאר כל דבור ודבור בעומק ופסכירו כהלכתו לפעמים באמצע הדרוש השתמש רבנו בבנו זה שיאמר לפניו בשל פה איזה מאמר הנוהר שהיה נחוצ לו לענינו, והוא היה אומר לפניו בקול רועד על פי זכרונו עמוד אחד או שנים מן הזהר עד שהפסיקו רבנו, והתחיל שוב בדרושו:

יז) פ"א בסעודת ר"ח כשהגישו את האוכל אל השלחן, חטף אחד טחול רותחת

מן הקצרה ובלעה מבלי ללעוס אותה מקודם ונחנק בגרונו. נעשה בהל"ה כבה"ט"ד, טפלו בו כל הקהל וכל עמלם היה לריק. צוה רבנו לשפוך לו חלב חם לתוך גרונו, ומיד הקיא את הטחול וניצול ממות לחיים. אח"כ דרש רבנו בסעודה זו והזכיר בתוך הדברים מאמרו של אנטונינוס קיסר לרבי "ידענא דאפילו זוטרא דאית בכו מחיי מתים ניהו" (ע"ז יו"ד), ומיד אחרי הסעודה אמר רבנו להביא לפניו אותו האיש וצוהו לחזור לביתו, וכשבא לביתו עלה למטה והלך לעולמו (על מתים שהחיה יחזקאל אמרו ר"ל שעמדו על רגליהם ואמרו שירה — (סנהדרין: צ"א ע"ב) וגם עלוב זה היה כאחד מהם):

פרק אחד-עשר

קצת ממרגותיו של רבינו היריעות לנו

(א) נודע היה בין מקורביו של רבנו שבבקר קודם התפלה לא ישב על כסא מ'עולם, מפני שבעת ההיא היה רבו רבנו מהר"ה זצ"ל מתגלה אליו ולומד עמו, וע"כ לא רצה לישב בפניו "לראה בהקרמה לס' אמרי יוסף מתלמידו הרה"צ מספינקא זצ"ל:

(ב) ואני שמעתי מהה"צ ר' מענדיל זצ"ל מבאקסעוויץ, אחד מחשובי תלמידיו של רבנו שהתנהג ברבנות בעירו עוד קודם התגלותו של רבנו, ופ"א נודמן לזידיטשוב, והזמין רבנו אותו שלפרקים יבא אליו, השיב לו ר' מענדל בלי משא פנים, וכי יש למר תורה בשבילי? אמר לו רבנו: משלי אין לי כלום אבל יש לי משל רבנו מהרצ"ה זצ"ל שהוא מתגלה אלי ולומד עמי, כששמע ד"ם כך ובהכירו את רבנו שבעד כל חללא דעלמא לא יוציא משפתיו מילי דכריבי ח"ו קבל עליו מרותו ונעשה מאז תלמידו, בתנאי שיוכל להתפלל בבית מדרשו מעוטף בטלית בליל שבת כמו שהוא מתנהג בביתו, ושבשלחנו של רבנו יניחו גם בשבילו י"ב חלות, הסכים רבנו על כך אבל אח"כ ויתר ר"מ על התנאים האלו:

(ג) גם בהזדמנויות אחרות גשמע מרבנו דרך אגב שרבנו מהרצ"ה היה אצלו, כה ספר לי חסיד אחד שעמד אחורי רבנו בערב פסח בשעת שריפת החמץ, וספר אז שאחמול שכח לאמר כל חמירא מפני ששכבא מתפלת מעריב היו מיד אורחים חשובים בביתו, רבו מהרצ"ה וחתנו ר"צ מראזדול ומתוך כך נטרד ורק כשהלך לישון נזכר ואמר אז.

(ד) וחסיד מובהק אחד ספר לי שהיה ביחד עם רבנו בבית החיים בשעה שהעמיד מצבה על קבר אמו הצדיקת זצ"ל, וכשעבר לפני אהל קברו של רבנו מהרצ"ה אמר בזה"ל: הגם שרבנו היה היום אצלנו אעפ"כ אלך אבקר את קברו, נכנס וסמך את ראשו למצבת רבו ילחש תפלה קצרה ויצא (ה) פ"א הוה עובדא שביליל שבת אחד מת אצל אחד משכניו של רבנו יל"ה, ובשביל כך נמנעו הכהנים מלבא לבהמ"ד לתפלת שחרית, שמע רבנו הורה שרשאים הם ליכנס לבהמ"ד, היו אז אצל רבנו כמה רבנים שפקקו בהוראה

בהוראה זו, מפני שלרעתם היתה עכ"פ שאלת טומאה דרבנן, אבל הרב הגאון ר' בנימין ווייס זצ"ל (מי שהיה אח"כ האב"ד טשרנוביץ) ששמש אז עדיין ברבנות עיר קניהניטש כששמע שרבינו הורה להתיר, עשה מעשה רב בעצמו בתור כהן, ובא לשלחנו של רבנו לסעודת שחרית, אחרי שבתחילה נמנע גם הוא מלבא, היתה לרבנו קורת רוח ממעשהו זה וכבד אותו בסעודה זו בברכת הזימון. אע"פ שהיו מסובים אז על שלחנו רבנים ישישים ממנו, בשעת הסעודה דבר רבנו קשות עם הרבנים המפקפקים בהוראתו, ולאות כי לא טעה בהוראתו אמר: הן היום באשמורת הבוקר היה אצלנו שם בן נח להחזיק לנו טובה (על שהזכירו לשבח בתורתו) והלא ידוע ששם הוא כהן ואלו היה כאן רק חשש טומאה דרבנן לא היה נכנס אצלנו*). קרוב לארבעים שנה אחרי עובדא זו דבר אחד ממכירי עם הרה"ג ר' בנימין ווייס זצ"ל על אודות הנ"ל ואמר כי אישיותו של רבנו היתה גדולה כל כך עד שסמך עצמו על כחא דהתירא שלו אע"פ שלא היה הדבר מוסכם אצלו להלכה (**): העובדא כך הוי כפי אשר קבלתי מ' מכ' אחי היקרים שליט"א שכ"ק הרבי זצ"ל קרא את הרה"ג הנ"ל אל התפלה ועלה לתורה ראשון באשר הוא כהן ואחר הקידוש אמר הרבי זצ"ל הן הוא ידע בטח קודם התפלה שאין טומאה בבית מטעם הכתוב פה וגם אלי, הנביא ה' בביתו, אולם התורה לא בשמים הוא והלך יחד עם הרה"ג הנ"ל ועם עיד הרבה ת"ח גדולי הוראה ונוכחו לדעת בראותם עין בעין איך שיש הפרש די צורך בין ביתו של כ"ק הרבי וצללה"ה ובין הבית שבו ה' המת מונח

(ו) פ"א עלה בדעת הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא להקדים בחג הסכות את האושפיזא ריוסף קודם למשרעה (נגד הנוסח הרגיל אצל רוב הצדיקים והחסידים) ולשם כך שלח את בנו הרה"צ ר' אליעזר זצ"ל אל רבנו לשמוע חוות דעתו, ענה רבנו ואמר מהפלא על אביך שיאמר כן, הלא בעינינו ראינו בחג הסכות העבר שנכנס אלינו לסוכה משרעה קודם ליוסף.

פרק שנים-עשר

ימות רחול אצל רבנו, התנהגותו עם מבקשי ברכתו.

א) אחרי השבת, בשעה שעוד ישבו החסידים והאריכו בסעודת מלוה מלכה, כבר

(*) דוגמא לרבר אנו מוצאים בגמ' ב"מ קי"ד במעשה דרבה בר אבוחו שמצא את אליהו קאי בבית הקברות ושאל אותו וכי לאו כהן הוא מר ז, וראה ב"י מחנה אברהם ט"י י"ד שהעלה שאין לעשות ברית מילה בבית שיש שם מת לפי שאין אליהו שהוא כהן יכול לבא שם עיי"ש באריכות

(**) אמנם לא פה המקום לישא וליתן בהלכה, אבל כנראה סמך רבנו ואחריו הרה"ג מטשרנוביץ על הירושלמי ברכות ט"ק ה"ו וז"ל: מה שיטמא כהן לתלמוד תורה? ר' יוסי הוה יתיב מתני וצאל מיתא מאן דנפיק לא א"ל כלום ומאן דיתיב לי, לא א"ל כלום כו' תני מיטמא כהן לתלמוד תורה כו', ר' יוסי אומר אפילו יש לו מהיכן ללמוד שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד זכו, עיי"ש וכדאי היתה תורתו של רבנו לצרף אותו לסניף להתירא בשאלת טומאה דרבנן שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד ולשמוע דברי תורה בקדושה כאלו ששמעו מרבנו.

כבר קם רבנו ממטחו, ודרך החלון ראו אותו כשהוא לבוש כבר בגדי חול והולך בחדרו אחת הנה ואחת הנה ונוהם תיקון הצות :

ממחרת השבת אחרי תפלת הבקר, היה פוטר את כל אורחיו לשלום, ולא היה שוהה הדבה בפטורם, הציץ בפתקא שמסרו לו רק רגע כמימריה, ומיד הניח את ידו הקדושה על ראש המתפטר וברכו בברכה מן השמים (כך היתה ברכתו תמיד : א ברכה פונם הימל). וכה נתפטרו בשעה קצרה אחת מאות אורחים, מבלי שנכנס עם שום אחד בשיחה, ואימתו היתה כל כך גדולה ע"פ חסידו עד שאפי' אם היה לאחד מהם דברים נחוצים לדבר עמו על הרוב נדבקה לשונו לחכו וכלעומת שבא כן הלך, אבל כמו כן גדלה אמונתם בדבנו, שאין נעלם ממנו והוא יודע כל נגעי לבבם גם באין אומר ודברים :

החסידים בעלי העסקים הגדולים, אם רצו לבקש עצה מרבנו בעסקיהם, הי' מפרשים את שיחתם קודם לפני בנו הרה"ק ר' אליהו זצ"ל, שהיה רגיל לעמוד עליו בשעה שהוא מפטר את אורחיו, והוא היה ממלא אחריהם במלים קצרים, ורבנו נשא לו פנים ונענה להם בעצה ותושיה.

ב) כשהיה הגה"צ ר' הלל ליכטנשטיין זצ"ל מקולומיי בפעם הראשונה אצל רבנו וראה איך הוא דוחה מעליו אורחיו במהירות וממעט הדבור עמהם, בעוד שירע שיש ביניהם כמה חסידים שבאו מארץ רחוקה וטלטלו עצמם רק לשם כך כדי לשפוך לפניו את שיחם והנה לבסוף הם חוזרים לביתם כשם שבאו, שאל לרבנו מדוע הוא עושה ככה לעם ה' אלו, השיבו רבנו ברוגז קצת ואמר לו בזה"ל : רב פסיקס ! (אז היה עדיין רב בעיר סיקס בהונגריא) עדיין לא למדתם אפי' אלפא ביתא, קודם שירדה נשמתו לזה העולם לא רצתה לירד עד שהבטיחו לה שכל מי שיבא אלינו ויגע רק בכפת המנעול של ביתנו יושע בכל הצטרבותיו ובכן למה לנו להרחיב הדבור ולתבטל ע"י כך מן התורה ?

ג) בהזדמנות אחרת נשמע ממנו שאמר כדברים האלה מי שבא אלי בפעם הראשונה אנו מברכו ופוטריו לשלום, וכשבא בפעם השניה אני בוחן כליותיו ולבו וחודר אל תוך תוכו מנש, ומשבא אלי בפעם השלישית מעתה על כתפי אני נושא אותו.

ד) פ"א היה מכסה באברך אחד שכתב לעצמו פתקא שמסרה לרבנו, ונשאר לו ממנה ניר חלק שהצניע בכיסו, וכשנגש לפניו אחרי הדחק בין המתפטרים טעה והוציא הניר החלק ומסרה לרבנו, הציץ רבנו בפתקא לא—כתובה זו כבכל הפתקאות הנמסרות לו ופטרו לשלום, כשיצא הכיר מיד בטעותו כי מכמש בכיסו ומצא בו הפתקא שהכין לו והנייר החלק איננו, נצטער מאד ע"ז וירא לחזור אל רבנו ולהעירי על טעותו, בנתים יצא הגה"ק מלומרנא זצ"ל מהדרו של רבנו וצוה להודיע בין האורחים שרבנו הראה לו הפתקא החלקה שמסר לו אחד, ואמר לו, שגם מן הנייר החלק, הוא קרא כל משאלותיו של בעליו, וגם ברוך יהיה, ובכן רשאי בעל הפתקא לנסוע במנוחה לביתו ואל יצטער ע"ז

ה) הרה"צ ר' נפתלי חיים זצ"ל בנו הרה"ק מהרי"א זצ"ל מדויקוב רצה לתהות על קנקנם של צדיקי דורו, פשט את החלוקה דרבנן מעליו והתחפש כאחד מן העם, ובא לראשונה אל רבנו שרעשה אז הארץ מרוח קדשו, ומסר לו פתקא שכתב בה את שמו—נח בן דבורה, שינה את שמו בכוונה לראות אם ירגיש

ירגיש רבנו בכך (נח ר"ת נפתלי חיים). ויהי כאשר רק נתן רבנו את עיניו בפתקאטו שאל אותו: ומה שמך? השיב ר' נפתלי חיים: יותר איני צריך, רציתי רק לראות כיצד רבנו קורא פתקאות. וזה מספיק לי. אח"כ נסע עוד לצדיקים שונים, וכשחזר ממסעיו אמר שרק רבנו והרה"ק ר' אברהם יעקב זצ"ל מסאדיגורא שאלוהו לשמו.

(ו) פ"א בא אל רבנו חקלאי אחד ובקש ממנו שיבקש רחמים עליו שיוכל לקצר במנוחה את תבואותיו ולא יהיה מטר עד שיכניסם לגורן, ברכו רבנו שיהיה ימי יובש וכא יבא ברנה נושא אלומותיו, כשהלך זה בא מיד אחריו סוחר-עצים וקיבל לפניו שרפסודותיו עומדות ע"פ המים הרי זה מזמן ומפני שפלות המים אי אפשר להשיטן למקומן, ברכו רבנו שיגברו המים בקרוב, שאל אותו אחד מבניו, אבא! כיצד אפשר לצאת ידי שניהם? זה צריך לגשמים מדובים וזה מבקש עצירת גשמים, השיבו רבנו: הלא אמרו רז"ל (נדרים מ' ע"א) נהרא מכיפי' מתברך, ובכן אפשר שיגברו המים מבלי היות גשם על פני הארץ, ויהי כנסוע האיש האחרון לביתו ורצה לעבור דרך נהר הרניסטור הסמוך לזידיטשוב גאו המים וירע כי נתקיימה ברכות רבנו גם שניהן:

(ז) עד כמה לא סבל רבנו תוספות דברים אפי' מכניו הקדושים נראה מעובדא דלהלן, נכדו הבכור הרה"ק ר' יושע העשיל זצ"ל אבד"ק חאדרוב חלה פ"א במחלה מסוכנת וכפשע היה בינו ובין המות, אבי החולה הרה"ק ר' סענדיר ליפא זצ"ל בן בכורו של רבנו, הזכיר את בנו החולה לפני רבנו כמה פעמים ביום, באחר הימים בא שליח מיוחד והודיע שהחולה הגיע עד שערי מות, רצו להודיע מזה לרבנו, אבל השעה היתה מאוחרת בלילה, בעת שרבנו היה עסוק בעבודתו עבודת הקודש ולא הניח מעולם שום אדם אפי' את אחר מבניו לבא אליו בעת ההוא, נתקצו כל בני רבנו ונתיעצו מי ילך ויודיע לאביהם, נתנו עיניהם בנכדו הרה"צ ר' יודא צבי זצ"ל מי שהיה אח"כ האדמו"ר בדולינא, והוא היה בעת ההוא נער, אבל היה אהוב וחביב אצל זקנו, הדליקו לו את הפנס והוא טפס ועלה במדריגות המוליכות לחדר העלי של רבנו, לפני הפתח השתעל אחת ושתיים, שמע רבנו ופתח דלת חדרו ושאל אותו ברמיזה נו? ! פתח השליח הקטן את פיהו בחכמה ואמר, באתי לבשר לך, זקני, שמצבו של נכדך הרב מחודרוב הולך וטוב, צריך אתה איפה לבקש רחמים שייטב לו לגמרי, צהלו פניו של רבנו, רמז לנכדו שיבוא אליו החדרה, הלך אל הארון ולקח ממנו מלא כפו עשבי תה ונתן לו ואמר את התה הזה יבשלו ושתה ממנו החולה והזיע והמתלה כחיל "תחלוף, חזר שליחנו אל "שולחיו ומסר להם דברי רבנו ועשבי התה שבירו, שלחו מיד התה למקום החולה ועשו כמצות רבנו בשלו התה ושתה ממנו והזיע שעות אחדות ונתרפא, ביום שלאחריו בא באמת מבשר טוב ואביו הרה"צ ר' סענדיר ליפא זצ"ל נכנס לבשר לרבנו, הוכיחו רבנו ואמר לו פרק בהלכות חסידות צריך אתה ללמוד אצל נכדי הקטן יודא צבי, כי בעוד שאתה הוספת לי רק צער על צערי השכיל זה הקטן והחיה את נפשי בבשורה טובה, ותנח עלי הרוח להמשיך אל החולה רפואה באמת

(ח) בכל יום ויום כשהיה רבנו סועד היה בנו הרה"ק ר' אליהו זצ"ל עומד על גביו ומשגיח עליו שלא ימעט באכילתו, פ"א נטרד ר' אליהו ולא בא,

נדחקה אשה אחת מנשי העיר ונכנסה בבהלה לחדרו של רבנו, והיא מרת גפס כי בנה יחידה חלה ונטה למות, ותבך האשה בכי גדול, כשיצאה מן הבית קם רבנו והטיח את ראשו בכותל ובכה ואמר, רבש"ע! אתה יודע כמה ברחתי מן הרבנות וסרבתי לקבלה, עד שהנכחתני שאת אשר אכרך יהי מבורך, ועכשיו שאין ברכותי מתקיימות למה זה אנכי? רץ הגער המשמש לקרוא את ר' אליהו והלה הרגיע את רבנו שאין הסכנה גדולה כל כך, וגער בהנער המשרת על שהניח לאשה להתפרץ אל החדר—, אותו החולה נתרפא, וכשהגדיל ולא התנהג כשורה נצטער ר' אליהו ואמר: בשביל בחור חשוב זה הטיח אבא את ראשו בכותלו. (ט) בימי רבנו עדיין לא נתפשטו מסלות הברזל בגליציא, והבאים אל רבנו נסעו כתות כתות בעגלה משותפת, ועל כן גם כשנפטרו מאת רבנו באו כתות כתות של בני קהלה אחת בפני עצמן, כשנפטרו בני קהלה אחת היה רבנו עומד מכסאו ואומר: הבה נלכה ללוות את אנשי עיר פלונית, ולוה אותם בפנים שוחקות עד הפתח המוליך אל המסדרון, כן עשה לכל בני קהלה וקהלה, כשהיה בין המתפטרים תלמיד חכם יצא אחריו ללוותו עד החוצה, כה ספר לי עד ראיה שראה שלוח רבנו את הרה"צ מקאמינקא זצ"ל עד הרחוב, והימים ימי גשמים, והמדרכה שלפני בית רבנו היתה עשויה מקרשים ולא הלכו לרחבה שני אנשים כאחד, פנה רבנו מקום בשביל אורחו והלך מחוץ למדרכה, ראה הרב ענותנותו של רבנו וירד מן המדרגה גם הוא, והלכו בכצה שברחוב גם שניהם.

יורד לפעמים היה רבנו פוסק באמצע התפטרותם של אורחיו וציוה להוציא כל איש מעליו, וכשהיתה השעה צריכה לכך קם בעצמו מכסאו וקרא בנערה: לכו! לכו! ומיד נתפזרו האורחים לכל רוח, נתרקן הבית והמסדרון שלפניו, ולפעמים יצא בעצמו אל המסדרון לראות אם נתפנה למרי מן האורחים, בהודמנות כזו היה פ"א הרה"צ ר' שלמה מראלינא זצ"ל במסדרונו של רבנו, וכשראה שיצא רבנו המסדרונה נבהל מאד ורצה לקפוץ מן הנוזשטרא למטה אל החצר, תפשו רבנו בידו ומנעו מקפיצה זו שהיה מסכן בה את נפשו, אחרי מאורע זה אמר רבנו לקורביו: מי שרוצה לדעת כיצד מקיימים אזהרת רז"ל ומורא רבך כמורא שמים ילך וילמוד מר' שלמה מראלינא, ובאמת אמר רבנו פ"א ע"י צחות פירושה של משנה זו שהמורא שיש לתלמידים בפני רבם הוא כמדת היראת שמים שיש לרבם עצמו, אם יראת—שמים של הרב גדולה גם אימתו על התלמידים גדולה במדה זו, ודבריו אלו נתאמתו במלואם בו בעצמו.

יב) תלמיד ותיק היה לרבנו, ושמו ר' יעקב משה זצ"ל בנו של הרה"צ ר' פייבוש זצ"ל מהיכנוב, הוא היה מלפנים מחסידיו הנאמנים של הנה"ק ר' שלום זצ"ל מבעלזא, ואחרי פטירתו נעשה תלמיד מובהק לרבנו, פ"א ספר לרבנו מה שקרה לו אצל רבו הראשון, שעבר לפני פתח חדרו במוצאי ש"ק אחד בלכתו אל המטבח לקחת לו משם דבר מאכל לסעודת מלוה-מלכה, דלה חדרו של הה"ק היתה פתוחה והוא הלך בחררו הנה והנה תפוס ברוב שרעפיו, ויהי כראותו כי עבר איזה איש לפני פתחו לקח את הנר מעל שלחנו הלך אל הפתח וקרא בקול: מי זה הולך פה? נבהל ר' יעקב משה והשיב אנכי הלכתי פה, גער בו הרב ואמר: יעקב משה! איך אין אתה מפקד לעבור לפני פתחי בשעה שאין נפש חיה עוברת פה, ברח לך מזה! הבין ר' יעקב משה מערת

מנערת רבו זו, כי בשעה זו עסוק הוא בתקוני נפשות המתים — וינם החוצה. כדברים האלה ספר לרבנו.

אחרי שנים לספורו זה, היה רי"מ בחדרו של רבנו בשעה שצוה להוציא כל איש מעליו, וחשב בלבו כי אין גזירת גירוש זו חלה עליו, ונשאר בחדר, נער בו רבנו ואמר לו: ר' יעקב משה הזכר אתה המעשה שהיה לך אצל הרה"ק מבעלזא? מה שהיה מלפנים אצלו זה עכשיו אצלי... צא מזה: נזכר רי"מ עובדא דהוה והבין אל מה ירמזון דברי רבנו, וישא יעקב רגליו — ויברח החוצה.

יב) לפעמים סגר רבנו עצמו לכתחילה ליום או יומים בחדרו ולא נתן לשום אורה לבא לפניו, פ"א אחרי השבת היו כמה מאות אורחים שחכו לברכת פרידה אצל פתחו של רבנו ואין פותח, נתנו החסידים עיניהם בשני חשוכי תלמידיו ר' שלמה מדאלינא ור' משה'לי מסקאלע זצ"ל, שהם יעלו אל רבנו לרצות פניו שיקבל את אורחיו המכונים לברכתו, נכנסו שני ת"ח אלה שלא ברשות להדרו של רבנו, מצאו אותו יושב על כסאו העוֹטף בטלית ותפלין, וקולמסו בין אצבעותיו שהיו כרוכים סביב סביב בציצית של טליתו, והוא כותב את חדושי תורתו, קם רבנו מכסאו, ומבלי לדבר דבר לקח שני אורחיו אלה בידיו הוליכם אל המסדרון וסגר הדלת אחריהם, עמדה להם זכות תורתם וצדקתם שנכנסו בחשאי ויצאו בחשאי. **יג) אחר** ראש השנה לא היה רבנו מפטר את אורחיו כרגיל, כי אם עמד אצל המזוזה של פתח בית מררשו, והאורחים עברו לפניו, נתן לכל אחד מהם את ידו ומבלי לקחת מהם לא פתקא ולא פדיון נפש פטרם בברכה כללית: לכו לשלום! לכו לשלום! כבר התפללנו אתמול על הכל, וכה פטר מלפניו אורחים שמספרם עלה לאלפים, ועלה לחדרו וסגר א"ע בו, פ"א נסו כמה מן החסידים להמתין ליום מחרת להתפטר ממנו ביחוד, נתקבצו כולם במסדרון, וכשעלה בן בכורו של רבנו אל אביו פנו אליו בבקשה כי יהיה להם לפה רבנו, נעתר לבקשתם נכנס. אבל לחדרתם נפתחה פתאום הדלת ובנו של רבנו יצא ואחריו גם רבנו והוא נוער ואומר: צאו כולכם! צאו!, נתפזרו האורחים לכל רוח וגם בנו של רבנו יצא בראש גולים*).

יד) אע"פ שבאו לפניו כל המתפטרים בערבוביא, ואלפי ידים הושטו לו בבת אחת, בכל זאת סקר את כולם וידע מי ומי ההולכים, כה ספר לי חסיד אחד שהיה אצל רבנו בר"ה ומפני שהיה רגיל לבא אליו גם ליום הושענא רבה, לא רצה לרחוק עצמו בתוך הקהל הגדול רק כדי להושיט ידו גם הוא, ויהי כיום הוש"ר כשבא להתפטר מרבנו, הוכיחו רבנו על שנסע ממנו אחר ר"ה בלי ברכת שלום, נוכח החסיד כי אין נסתר מעיני רבנו.

אע"פ

* אם אמנם שאין אתנו לבא עד חקר בוונתו של רבנו אבל מפני שכל מעשיו היו ע"ס הוה"ק שהיה לו לעינים בכל תהלוכותיו כדאי להעיר על מאמר הוה"ק (נח ס"ס ע"ב) ונשנה גם כפ' בא ל"ג ע"א ובפרשת בשלח מ"ד ע"ב) ונ"ל ר"א אמר ת"ח בשעתא דדינא שריא בעלמא לא ליכני לי לאינש דידיבר שמה קמי דקובי"ה בעלמא, דהא אי אדכר שמה ידברון הוביו ולהו וייתון לאשגחא ביה, מגלן משונמית דהאי יומא יר"ט דר"ה הוה וקובי"ה דאין עלמא ובדין אמר לה אלישע חיש לך ליבר אל המלך דא קובי"ה דכדין איקרי מלך הקדוש מלך המשפט, ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת לא בעינא דידיברון לי וישגחון בי אלא בתוך עמי, מאן דעייל רישא בין עמא בלא לא ישגחון ליה למידן לי לביש וכו', עיי"ש, ובכן קרוב להתקבל שבשכיל כך לא רצה